

mulier instituut

Doortrappen

Eindrapportage monitoring en evaluatie

Lisanne Balk

Vicky Dellas

Fenne Folkersma Kok

Agnes van Suijlekom

Caroline van Lindert

Dorine Collard

Doortrappen

Eindrapportage monitoring en evaluatie

In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Lisanne Balk
Vicky Dellas
Fenne Folkersma Kok
Agnes van Suijlekom
Caroline van Lindert
Dorine Collard

© Mulier Instituut
Utrecht, mei 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	7
2. Methode	9
2.1 Monitor	9
2.2 Actie-ondersteunende evaluatie	11
2.3 Literatuuronderzoek risicofactoren fietsongevallen	11
3. Resultaten	12
3.1 Monitor	12
3.2 Actie-ondersteunende evaluatie	26
3.3 Literatuuronderzoek risicofactoren fietsongevallen	32
4. Conclusie en aanbevelingen	35
5. Literatuur	39
6. Bijlagen	40
Bijlage A. Informatiebrief individuele interviews	40
Bijlage B. Methoden actie-ondersteunende evaluatie	42

Samenvatting

Ouderen hebben een verhoogd risico op ongevallen met de fiets. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) heeft daarom in 2018 de aanpak Doortrappen ontwikkeld, die is gericht op ouderen (60+) en is bedoeld om ouderen zo lang én veilig mogelijk op de fiets te houden.

Belangrijkste resultaten

Doortrappen heeft geleid tot de volgende resultaten, die we beschrijven aan de hand van de pijlers van het RE-AIM model (bereik, effectiviteit, adoptie, implementatie en borging):

Bereik - Uit de resultaten blijkt dat het de grote meerderheid van de gemeentelijke coördinatoren goed of redelijk lukt om de doelgroep te bereiken. Volgens de lokale partners ligt de grootste uitdaging bij het bereiken van de groep ouderen die (nog) niet meedoet, maar hier wel baat bij zou kunnen hebben.

Effectiviteit - Deelnemers van Doortrappen-activiteiten zijn overwegend positief over hun deelname. De ouderen waren met name enthousiast over de praktische tips die zij kregen. Deze tips konden zij direct toepassen op of aan de fiets en zorgden bij een meerderheid van hen voor een veiliger gevoel in het verkeer. Het belang van een goede sfeer en de sociale contacten kwam duidelijk naar voren in de interviews en werd door veel deelnemers benoemd als belangrijke opbrengst van de activiteit. Het programma Doortrappen heeft als doel dat de oudere fietser zich ontwikkelt van 'onbewust van zijn/haar fietsgedrag' tot een 'ambassadeur van fietsveiligheid'. Om dit te illustreren is een 'klantreis' ontwikkeld die dit proces in acht stappen visualiseert. Op basis van de ervaringen die de deelnemers hebben gedeeld lijken zij zich niet bewust van de klantreis. Uit de ervaringen is echter wel op te maken dat zij verschillende stappen uit de klantreis onbewust doormaken.

Adoptie - Het aantal deelnemende gemeenten aan Doortrappen is sinds de start in 2018 sterk gegroeid. De manier waarop Doortrappen wordt gestart binnen gemeenten lijkt gelijk te blijven. Uit interviews met kwartiermakers blijkt dat zij de ondersteuning vanuit het landelijke programmabureau als waardevol en onmisbaar zien. Belemmeringen zijn vooral de onbereidheid van gemeenten of lokale partners om samen te werken en gebrek aan capaciteit binnen een gemeente. De lokale partners pleiten voor meer uitwisseling tussen lokale partners en gemeentelijke coördinatoren om plannen en haalbaarheid op elkaar af te stemmen. Er wordt volgens hen nog teveel ingezet op kant-en-klare plannen vanuit de provincie, terwijl zij meer efficiëntie zien in plannen op maat per gemeente, waarbij ingespeeld kan worden op de behoefte van de lokale doelgroep.

Implementatie - Veel gemeentelijke coördinatoren zijn aangesteld vanuit de gemeente. Opvallend is dat in 2021 bijna drie kwart van hen werkzaam is vanuit de sector sport en bewegen. In 2020 was dit nog een op de drie en waren coördinatoren vaker aangesteld vanuit de sector verkeer en vervoer. De coördinatoren geven aan dat bewustwording over fietsveiligheid en het mobiel houden van ouderen, net als in 2020, de belangrijkste doelstellingen zijn. Opvallend is dat steeds meer aandacht uitgaat naar het sociale aspect van Doortrappen. Het laat zien dat de doelstelling van Doortrappen breder is (geworden) dan alleen het terugdringen van het aantal fietsongevallen.

Een belangrijke belemmerende factor voor coördinatoren bij zowel het starten als het uitvoeren van Doortrappen was de coronacrisis en bijbehorende maatregelen. Dit was in 2020 ook de belangrijkste beperkende factor, maar het lijkt erop dat de coördinatoren zich in 2021 beter konden aanpassen aan de situatie, onder andere door het organiseren van activiteiten in aangepaste vorm.

Borging - In drie kwart van de deelnemende gemeenten maakt Doortrappen deel uit van gemeentelijk beleid. Dit is vergelijkbaar met de situatie in 2020. In bijna alle provincies en vervoerregio's die

deelnemen aan Doortrappen is het programma opgenomen in het provinciaal beleidsplan. De kwartiermakers benadrukken het belang van de betrokkenheid van het ministerie van I&W bij de uitvoering van Doortrappen. Veel twijfelende partijen (gemeenten, lokale partners) gaan volgens de kwartiermakers namelijk overstag bij het horen van het ministerie als opdrachtgever. Om Doortrappen als programma te kunnen behouden is het volgens de kwartiermakers van belang dat het ministerie van I&W (vooralsnog) aan Doortrappen verbonden blijft.

Aanbevelingen

Bereik de hele doelgroep: differentieer bij fietsactiviteiten

Hoewel coördinatoren aangeven dat het bereiken van ouderen doorgaans goed lukt, bestaat er twijfel of wel werkelijk de ouderen worden bereikt die terughoudend zijn met fietsen en wellicht het meeste baat hebben bij deelname. Differentiatie bij activiteiten (bijvoorbeeld groeps grootte, fietsafstand) kan helpen om die ouderen te bereiken die angstig zijn op de fiets of een beperkte conditie hebben.

Effectiviteit: deel praktische tips met deelnemers

De deelnemers gaven aan veel baat te hebben bij de praktische tips die zij ontvingen. De tips kunnen variëren van hulpmiddelen om te installeren op de fiets en aanpassingen aan de fiets tot de keuze van fietsmomenten en fietsroutes. Een situatie schetsen waarbij de hulpmiddelen of aanpassingen van pas komen, kan tot de verbeelding van de deelnemers spreken en daarmee bijdragen aan het overtuigen.

Creëer ruimte voor sociaal aspect

Uit zowel het huidige als het voorgaande onderzoek komt naar voren dat een positieve insteek, waarbij de nadruk niet enkel op fietsveiligheid ligt, maar ook op het sociale aspect, het effectiefst lijkt. Creëer daarom ruimte in het programma voor ontmoeting.

Effectiviteit van activiteiten: zet in op de juiste risicofactoren

Risicofactoren voor fietsongevallen die specifiek voor ouderen gelden zijn fietsen bij lage snelheid, tegen een obstakel botsen of van de weg afraken en links afslaan. Binnen Doortrappen-activiteiten kan hier specifiek aandacht aan worden besteed om het risico op ongevallen te verlagen. Dit kan bijvoorbeeld door het goed afstellen van het zadel (niet te hoog), promotie van goede fietsverlichting en het gebruik van een achteruitkijkspiegel.

'Afkijken' bij andere gemeenten: stimuleer gebruik van registratietool

Vanuit de gemeentelijke coördinatoren bestaat de behoefte aan meer handvatten en bruikbare tips voor activiteiten. In 2021 is de [registratietool](#) ontwikkeld, waarin coördinatoren uitgevoerde activiteiten kunnen registreren en beschrijven. Hoewel de registratietool wordt gebruikt, is het overzicht van activiteiten nog beperkt. Door de snelle groei van het aantal deelnemende gemeenten is het belangrijk om het bestaan en de functie van de registratietool (inspiratiebron en faciliteren van samenwerking) blijvend onder de aandacht te brengen en gebruik te stimuleren.

Borging: onderzoek hoe je Doortrappen verankert in de gemeente

Hoewel Doortrappen in de meerderheid van de gemeenten en provincies onderdeel uitmaakt van gemeentelijk of provinciaal beleid, lijkt de inzet op borging van het programma in veel gemeenten nog beperkt. Zowel coördinatoren als kwartiermakers besteden hier relatief weinig aandacht aan en leunen zwaar op de ondersteuning vanuit het landelijke programmabureau. Bij de toekomstige monitoring van het programma moet nadrukkelijk aandacht worden besteed aan de mogelijkheden en knelpunten voor de borging op langere termijn.

Fietsveiligheid en gezondheid: verzorg de landelijke borging vanuit meerdere ministeries

Het doel van Doortrappen is niet alleen om de fietsveiligheid onder ouderen te verbeteren, maar ook om ouderen zo lang mogelijk op de fiets te houden. Met de potentiële bijdrage die het programma levert op het gebied van gezondheid, welzijn en zelfstandigheid onder ouderen zou borging binnen het ministerie van VWS (naast het ministerie van I&W) het programma verder kunnen versterken. Binnen het ministerie van VWS is fietsen onder ouderen een belangrijk thema, dat onder andere aansluit bij het behalen van de beweegerichtlijnen en de doelstellingen van het Preventieakkoord.

1. Inleiding

Fietsen draagt bij aan de gezondheid van ouderen en houdt hen langer sociaal actief en zelfredzaam. Ouderen fietsen met veel plezier, maar lopen ook het risico op ernstig letsel als zij met de fiets een ongeval krijgen. Uit onderzoek blijkt dat ouderen van 55 tot 75 jaar relatief vaak ernstige fietsongevallen krijgen vergeleken met volwassenen van 18 tot 45 jaar. Het hoge aantal ouderen onder fietslachtoffers is deels te verklaren door de vele fietskilometers die deze groep maakt. Maar ook wanneer wordt gekeken naar het aantal ongevallen per gefietste kilometer, hebben ouderen een verhoogd ongevalsrisico (Schepers et al., 2020a). Uit recent onderzoek van VeiligheidNL blijkt dat het aantal SEH-bezoeken als gevolg van een fietsongeval met name onder ouderen (70 jaar en ouder) sterk is gestegen in de periode 2011-2020 (toename van 49%). Deze stijging is deels te verklaren door het toegenomen aantal fietskilometers onder deze doelgroep (Krul et al., 2022).

Naar aanleiding van het verhoogde risico voor ouderen heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) de aanpak Doortrappen ontwikkeld. Dit is gedaan in samenwerking met ouderen, professionals en lokale partijen die bij de uitvoering zijn betrokken, zoals buurtsportcoaches of fietsmakers. Het programma Doortrappen is gericht op ouderen (60+) en is bedoeld om ouderen zo lang én veilig mogelijk op de fiets te houden. Binnen het programma wordt ingezet op bewustwording van het onderwerp fietsveiligheid onder ouderen, door het thema bespreekbaar te maken op plekken waar ouderen al zijn en hen te stimuleren tot aanpassingen aan de fiets of in gedrag.

Bij de uitvoering van Doortrappen zijn diverse stakeholders en doelgroepen betrokken op macro-, meso- en microniveau (Balk et al., 2020). Doortrappen wordt lokaal uitgevoerd binnen gemeenten onder leiding van een gemeentelijke coördinator, met ondersteuning van een kwartiermaker (provinciaal) en het landelijke programmabureau. Binnen de gemeenten zoekt een gemeentelijke coördinator de samenwerking met lokale partners. Dit zijn vaak partijen die betrokken zijn bij het bereiken van ouderen of bij de uitvoering van activiteiten, zoals buurtsportcoaches, fietsmakers of fysiotherapeuten.

Het programma Doortrappen is vanaf de start in 2018 sterk gegroeid. Eind 2019 waren 35 gemeenten verdeeld over zeven provincies actief bezig met Doortrappen. In het voorjaar van 2021 waren dat ruim tachtig gemeenten, verdeeld over twaalf provincies en een vervoerregio en in het voorjaar van 2022 zijn dit er meer dan honderd, en nog eens zeventig gemeenten hebben interesse getoond of zijn bezig met opstarten.¹

Het Mulier Instituut brengt de uitvoering van het programma op landelijk, regionaal en lokaal niveau in kaart met een monitor- en evaluatieonderzoek. Op basis van de resultaten van het vooronderzoek (uitgevoerd in 2019) zijn de belangrijkste meetbare indicatoren opgesteld (Balk et al., 2020). Deze indicatoren zijn ingedeeld aan de hand van het RE-AIM model (RE-AIM staat voor Reach, Effectiveness, Adoption, Implementation en Maintenance). Bij het gebruik van dit model wordt niet alleen naar de primaire uitkomst gekeken (effectiviteit van het programma), maar ook naar het bereik van de doelgroep (*reach*), hoe het programma door professionals wordt geadopteerd (*adoption*), of het programma wordt geïmplementeerd zoals bedoeld (*implementation*) en of het programma wordt geborgd (*maintenance*).

Het onderzoek bestaat uit een monitoronderzoek en actie-ondersteunde evaluatie, uitgevoerd in 2020 en 2021. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in het bereik van het programma bij de

¹ Website Doortrappen: <https://www.doortrappen.nl/kaart+van+nederland/default.aspx>

einddoelgroep, hoe gemeenten het programma adopteren en samen met lokale partnerorganisaties implementeren (inspanningen, ingezette activiteiten en interventies) en hoe het programma wordt geborgd. Daarnaast is gekeken naar de waardering en beleving van het programma onder de doelgroep, de ondersteuning die gemeenten kregen en belemmerende en bevorderende factoren voor de uitvoering van het programma. Uiteraard hebben de coronacrisis en de bijbehorende maatregelen grote invloed gehad op de uitvoering van Doortrappen. In de monitoring en evaluatie gaan we in op de effecten hiervan.

Leeswijzer

Dit rapport bevat een beschrijving van de werkzaamheden (en bijbehorende resultaten) die als onderdeel van de landelijke monitoring en evaluatie van het programma Doortrappen in 2021 zijn uitgevoerd. In hoofdstuk 2 beschrijven we de gebruikte methoden van de monitor en actie-ondersteunende evaluatie. De resultaten van beide onderdelen staan beschreven in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 volgen een conclusie en daaruit voortkomende aanbevelingen.

Deze rapportage sluit aan bij eerdere publicaties over Doortrappen. In 2020 zijn de resultaten van het vooronderzoek beschreven ([Doortrappen. Eindrapport vooronderzoek](#)) en in 2021 de tussentijdse resultaten van de monitor en evaluatie ([Doortrappen: tussenrapportage monitoring en evaluatie fase 2](#)).

2. Methode

Het onderzoek is gestart in 2020 en liep gedurende twee jaar. De aanpak was verdeeld in een monitor en de actie-ondersteunende evaluatie. De monitor bestaat uit vragenlijstonderzoek onder gemeentelijke coördinatoren en kwartiermakers. Daarnaast zijn interviews en focusgroepen gehouden met deelnemers van Doortrappen-activiteiten.

Voor de actie-ondersteunende evaluatie zijn case-gemeenten geselecteerd, waar we interviews hebben gehouden met coördinatoren en groepsinterviews met zowel kwartiermakers als lokale partners. Aanvullend hebben we observaties uitgevoerd tijdens verschillende Doortrappen-activiteiten. Tot slot hebben we een literatuuronderzoek gedaan naar risicofactoren van fietsongevallen. We hebben data opgehaald bij verschillende doelgroepen op verschillende niveaus (macro, meso, micro). In tabel 2.1 is te zien welke onderdelen bij welke doelgroep zijn uitgevoerd. In paragraaf 2.1 (monitor), 2.2 (actie-ondersteunende evaluatie) en 2.3 (literatuuronderzoek) beschrijven we de aanpak van deze onderdelen (en de onderdelen van het RE-AIM model waarop wordt ingegaan) verder.

Tabel 2.1 Overzicht van dataverzameling bij verschillende doelgroepen, voor de monitor en actie-ondersteunende evaluatie

	Monitor	Actie-ondersteunende evaluatie	Risicofactoren fietsongevallen
Niveau en doelgroepen	Macroniveau <i>Landelijk programmabureau, kwartiermakers</i>	Vragenlijsten kwartiermakers (2020 en 2021)	Focusgroepgesprekken kwartiermakers
	Mesoniveau <i>Gemeentelijke coördinatoren, lokale partners</i>	Vragenlijsten gemeentelijke coördinatoren (2020 en 2021)	Interviews gemeentelijke coördinatoren (2020 en 2021) Focusgroepgesprekken lokale partners (2020 en 2021)
	Microniveau <i>Eindgebruiker/ de oudere fietser</i>	Individuele en focusgroepgesprekken eindgebruikers	Observaties bij Doortrappen-activiteiten Literatuuronderzoek risicofactoren fietsongevallen

2.1 Monitor

Vragenlijsten gemeentelijke coördinatoren en kwartiermakers

Als onderdeel van de monitor zijn in 2020 en 2021 vragenlijsten uitgezet onder gemeentelijke coördinatoren en kwartiermakers van het programma Doortrappen. In beide vragenlijsten zijn dezelfde vragen gesteld om ontwikkelingen te kunnen monitoren. De resultaten van de vragenlijsten die zijn uitgestuurd in 2020 staan beschreven in een tussentijdse rapportage (Balk et al., 2021). In de huidige rapportage beschrijven we de resultaten van de vragenlijst uit 2021 en vergelijken we de resultaten met die uit 2020.

Gemeentelijke coördinatoren

In de vragenlijst vroegen we de coördinatoren naar de resultaten bij het bereiken van ouderen en de verrichte inspanningen binnen de gemeente, bevorderende en belemmerende factoren voor de uitvoering, en de ontvangen ondersteuning van het landelijke programmabureau, de kwartiermakers en de gemeente. Ook is ingegaan op de (mogelijke) gevolgen van de coronamaatregelen voor de uitvoering van het programma. In 2021 is de vragenlijst uitgestuurd naar 114 gemeentelijke coördinatoren en ingevuld door 38 coördinatoren (respons van 33%).

Kwartiermakers

De kwartiermakers van Doortrappen hebben een belangrijke rol in de uitrol van het programma. Binnen hun eigen provincie of vervoerregio gaan zij op zoek naar gemeenten die mogelijk willen starten met Doortrappen en ondersteunen ze startende gemeenten bij de lokale uitrol van Doortrappen. In de vragenlijst voor kwartiermakers zijn we ingegaan op de inspanningen en resultaten van Doortrappen binnen de provincie. Via open vragen is gevraagd naar de waardering van, ervaringen met en mogelijke verbeterpunten van het programma. Ook bij de kwartiermakers zijn vragen gesteld over de (mogelijke) gevolgen van de coronamaatregelen voor de uitvoering van het programma binnen de provincie en hoe hiermee wordt omgegaan.

Provincies en vervoerregio's kunnen meerdere kwartiermakers hebben. De vragenlijst is in 2021 uitgezet onder 29 kwartiermakers van aan Doortrappen deelnemende provincies en vervoerregio's en is ingevuld door zestien kwartiermakers (respons van 55%).

Interviews en focusgroepen met ouderen

Om effecten van het programma en de waardering voor en beleving van Doortrappen bij de einddoelgroep in kaart te brengen, zijn interviews en focusgroepen gehouden met ouderen die aan een of meerdere Doortrappen-activiteiten hebben deelgenomen. Bij de interviews gingen de onderzoekers in op thema's zoals fietsen op oudere leeftijd, motivatie om deel te nemen aan Doortrappen-activiteiten en mogelijke opbrengsten daarvan. De focusgroepen waren gekoppeld aan een specifieke Doortrappen-activiteit, waardoor de onderzoekers konden ingaan op succesfactoren, verbeterpunten en opbrengsten van de specifieke activiteiten.

Voor de werving van deelnemers is contact opgenomen met gemeentelijke coördinatoren en personen die zijn betrokken bij de organisatie van activiteiten. De deelnemers zijn vervolgens zowel mondeling als met een informatiebrief (opgesteld door het Mulier Instituut, zie [bijlage A](#)) geïnformeerd over het doel en de vorm van het interview of de focusgroep. De gesprekken zijn opgenomen met een voicerecorder, uitgewerkt in een uitgebreide samenvatting en thematisch geanalyseerd.

Interviews

In totaal zijn veertien deelnemers van Doortrappen-activiteiten geïnterviewd, waarvan acht vrouwen en zes mannen. Er waren drie dubbelinterviews (n=6); de rest van de deelnemers is individueel geïnterviewd (n=8). Twee interviews waren face-to-face, de andere telefonisch. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers is 74. De respondenten zijn woonachtig in vijf verschillende provincies. Elf respondenten hebben meegedaan aan twee of meer activiteiten. Drie respondenten hebben deelgenomen aan een eenmalige activiteit in hun gemeente.

Focusgroepen

Na afloop van twee Doortrappen-activiteiten zijn drie focusgroepen gehouden met de deelnemers. In totaal hebben zestien ouderen deelgenomen (waarvan twee mannen). Voor vijf deelnemers was het de eerste keer dat zij deelnamen aan een Doortrappen-activiteit. De organisatie van de focusgroepen werd

gefaciliteerd door de gemeentelijke coördinator en/of personen betrokken bij de organisatie van de activiteit.

2.2 Actie-ondersteunende evaluatie

Naast de verschillende onderdelen van de monitor, zoals uiteengezet in de vorige paragraaf, is aan de hand van interviews informatie bij uitvoerders van Doortrappen verzameld. Deze gegevens zijn bij verschillende betrokkenen in de uitvoering van Doortrappen en op verschillende manieren verzameld. Concreet zijn vier interviews gehouden met gemeentelijke coördinatoren (n=4), twee focusgroepen met kwartiermakers, vier focusgroepen met lokale partners en drie observaties tijdens Doortrappen-activiteiten.

Bij de interviews met coördinatoren is gesproken over de ervaringen met het implementeren en uitvoeren van Doortrappen in hun gemeente, de inbedding van Doortrappen binnen lokale structuren en de ervaringen met het inbedden van Doortrappen binnen verschillende beleidsdomeinen. In de focusgroepen met kwartiermakers stonden de belemmeringen en behoeften bij het uitvoeren van de werkzaamheden centraal. In de focusgroepen met lokale partners is onder andere gesproken over de motivatie om partner te worden en de mate waarin de partners eigenaarschap voelen binnen Doortrappen.

Tot slot zijn observaties uitgevoerd bij verschillende Doortrappen-activiteiten om een beeld te krijgen van de invulling en interacties en het effect daarvan op de deelnemers. Tijdens de observaties werd onder andere gelet op de samenstelling van de groep, de sfeer, het taalgebruik en de interactie met deelnemers.

Een uitgebreidere beschrijving van de methoden staat in [bijlage B](#). De verschillende gesprekken zijn opgenomen met een voicerecorder, uitgewerkt in een uitgebreide samenvatting en allemaal thematisch geanalyseerd. Hieronder worden de onderdelen van de dataverzameling verder toegelicht. De resultaten zijn op verschillende momenten aan kwartiermakers en gemeentelijke coördinatoren teruggekoppeld tijdens door het programmabureau georganiseerde Doortrappen-bijeenkomsten.

2.3 Literatuuronderzoek risicofactoren fietsongevallen

Voor de beschrijving van risicofactoren voor fietsongevallen is een literatuuronderzoek gedaan. Op basis van de bestaande nationale en internationale literatuur geven we een overzicht van beschikbare data over factoren die een rol spelen bij het ontstaan en de afloop van fietsongevallen. Hierbij hebben we specifiek gekeken naar verschillen tussen leeftijdsgroepen. Daarnaast keken we naar verschillende risicofactoren voor ouderen, zoals op- en afstappen, fietsen in het donker en gebruik van de elektrische fiets.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van de verschillende onderdelen van de monitor (paragraaf 3.1), de actie-ondersteunende evaluatie (paragraaf 3.2) en het literatuuronderzoek naar risicofactoren voor fietsongevallen onder ouderen (paragraaf 3.3).

3.1 Monitor

Voortgang volgens gemeentelijke coördinatoren

Aanstelling coördinator vaak vanuit sector sport en bewegen

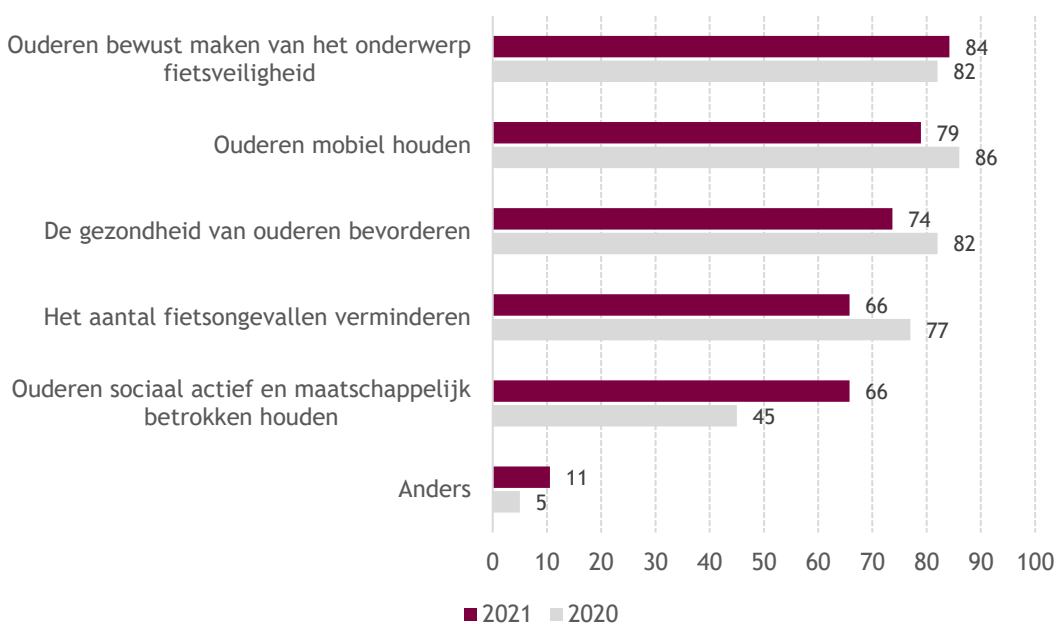
Bijna zeven op de tien coördinatoren zijn aangesteld vanuit de gemeente. Binnen deze groep is 72 procent aangesteld vanuit de sector sport en bewegen. In 2020 was dit nog 33 procent. Het aandeel coördinatoren dat vanuit verkeer en vervoer is aangesteld is juist gedaald ten opzichte van 2020 (28% in 2021, 58% in 2020). De coördinatoren die niet via een gemeente zijn aangesteld hebben een aanstelling bij een (semi-)overheidsorganisatie (12%), bij een commerciële organisatie (8%), als zzp'er (4%) of vanuit een andere organisatie (8%).

In drie kwart van de gemeenten maakt Doortrappen deel uit van gemeentelijk beleid. Dit is vergelijkbaar met de situatie in 2020.

Gemeenten richten zich op bewustzijn fietsveiligheid

Ouderen bewust maken van het onderwerp fietsveiligheid wordt het meest genoemd als doel (84%). In 2020 was ouderen mobiel houden nog het meest genoemde doel (figuur 3.1). Ten opzichte van 2020 zijn de doelen gezondheid van ouderen bevorderen, aantal fietsongevallen verminderen en ouderen mobiel houden minder gekozen. Het doel ouderen sociaal actief en maatschappelijk betrokken houden is ten opzichte van 2020 vaker genoemd (66% vs. 45%).

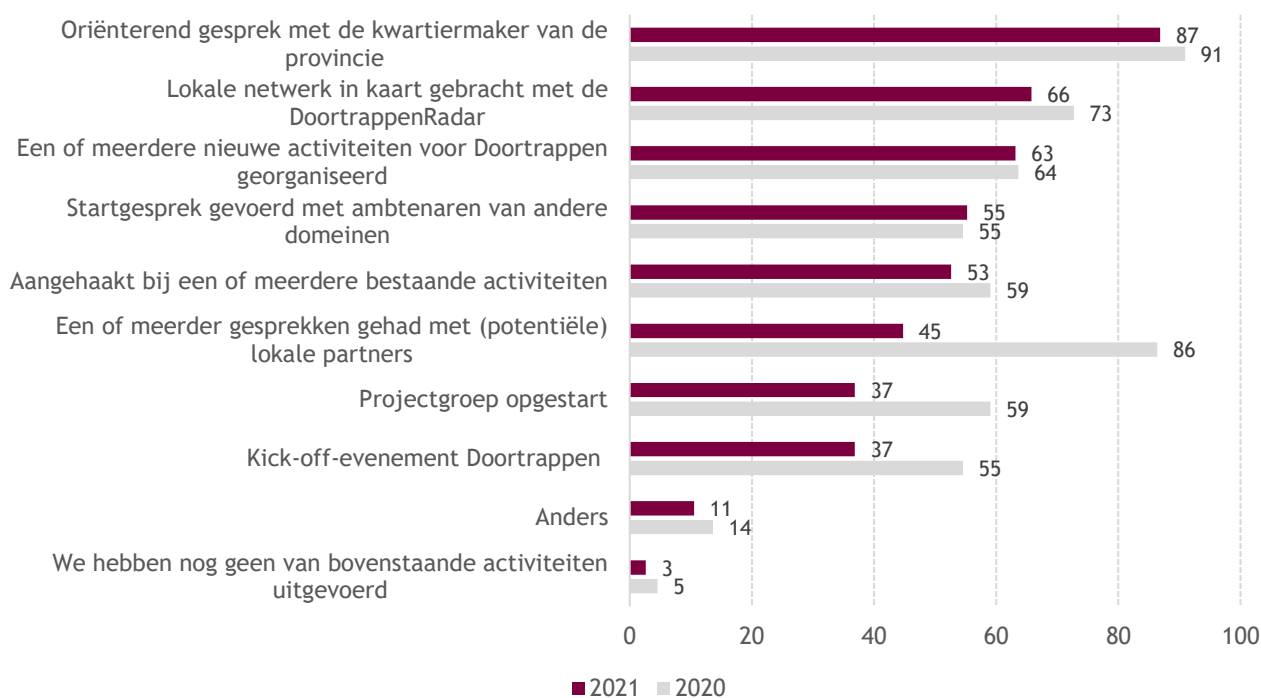
Figuur 3.1 Doelen die gemeenten nastreven met Doortrappen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

In bijna alle gemeenten (87% vs. 91% in 2020) heeft de coördinator een oriënterend gesprek gehad met de kwartiermaker van de provincie (figuur 3.2). 66 procent heeft het lokale netwerk in kaart gebracht met de DoortrappenRadar. Gesprekken met lokale partners (45%) is in 2021 minder genoemd dan in 2020 (86%). Ook projectgroepen opstarten (37%) en kick-off-evenementen (37%) werden in 2021 minder genoemd dan in 2020 (respectievelijk 59% en 55%).

Figuur 3.2 Activiteiten die in Doortrappen-gemeenten zijn uitgevoerd (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

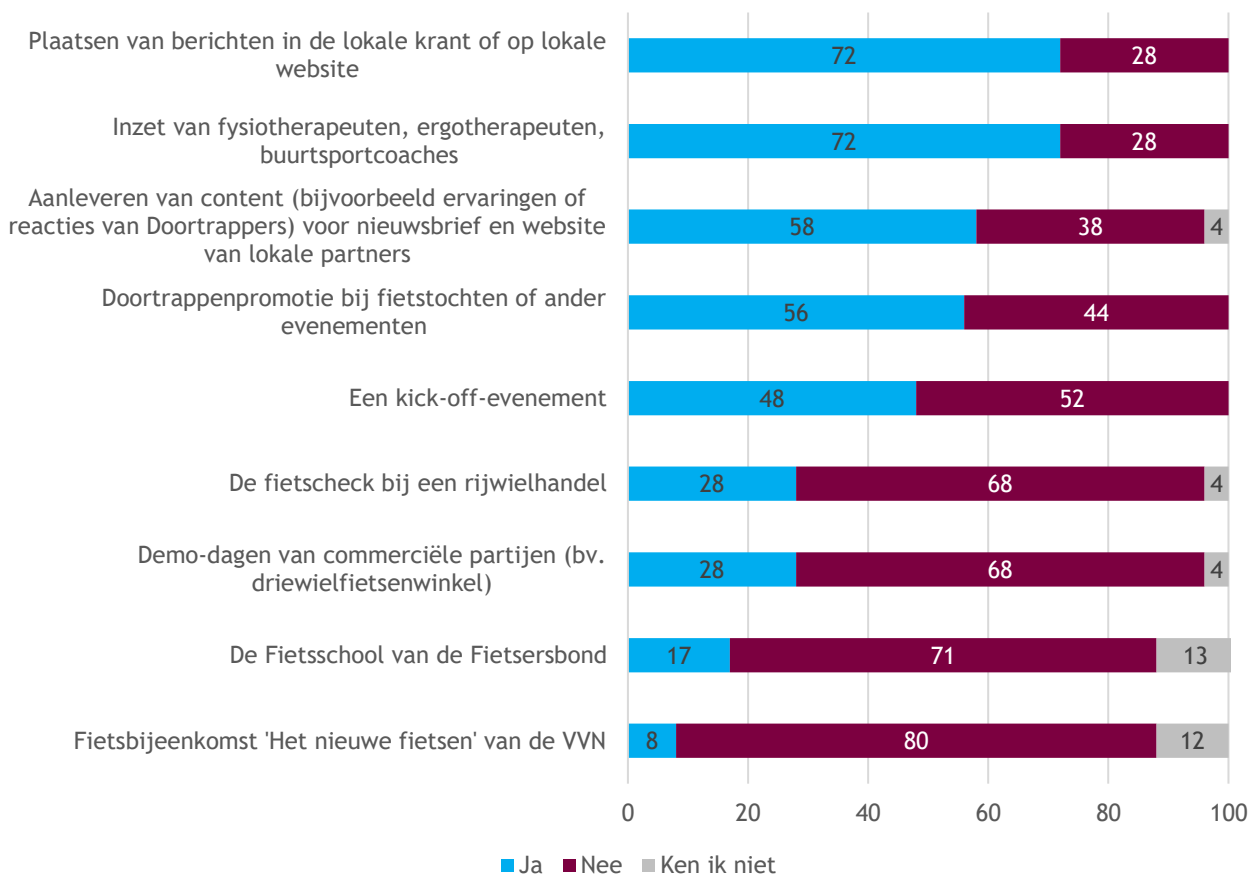

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Wanneer gemeentelijke coördinatoren aangaven dat ze een of meerdere activiteiten hadden georganiseerd (of bij bestaande activiteiten waren aangehaakt, zie figuur 3.2) is hen gevraagd wat voor typen activiteiten dit waren (figuur 3.3). 72 procent van de gemeenten plaatste berichten in de lokale krant of op de website. Bijna drie kwart van de gemeenten zocht daarnaast samenwerking met fysiotherapeuten, ergotherapeuten of buurtsportcoaches (72%). Slechts een enkele gemeente organiseert de fietsbijeenkomst ‘Het nieuwe fietsen’ van Veilig Verkeer Nederland (VVN) of demodagen bij commerciële partijen (8% en 28%).

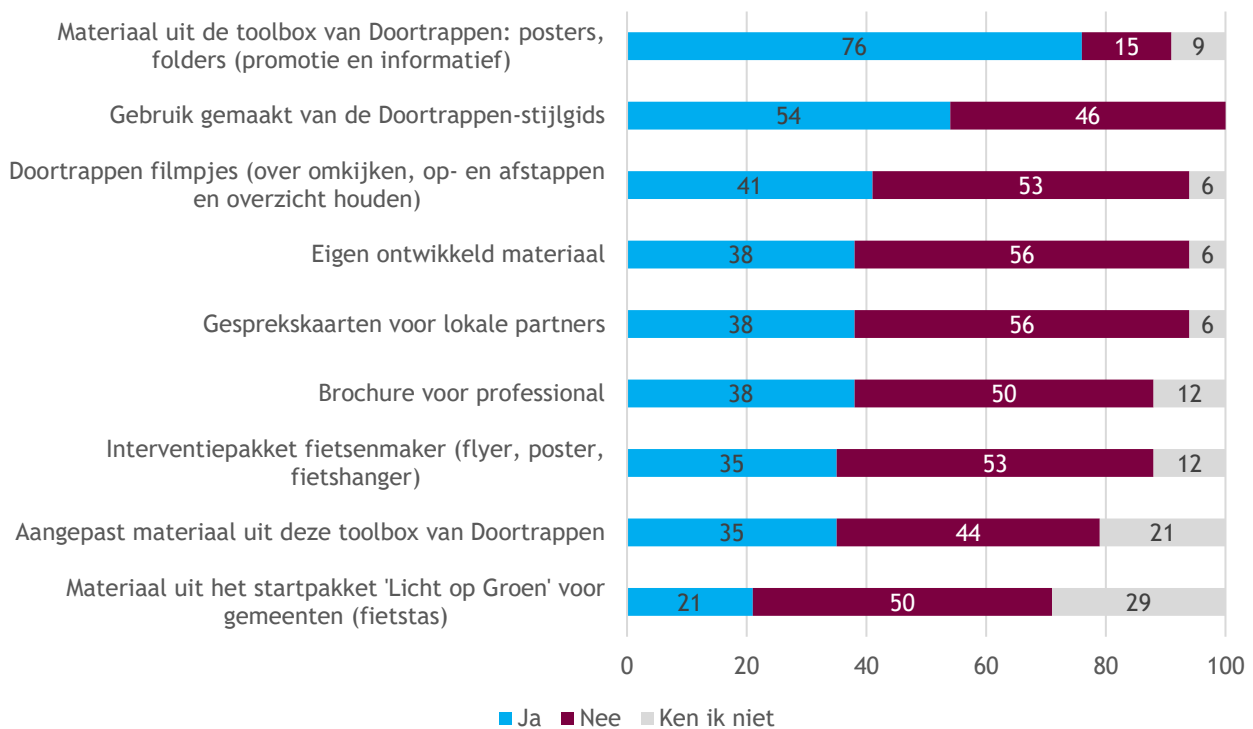
Figuur 3.3 Typen activiteiten van Doortrappen die zijn uitgevoerd in de gemeenten (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021, Mulier Instituut.

Binnen de gemeenten worden verschillende materialen gebruikt voor de uitvoering van Doortrappen. In figuur 3.4 is te zien dat met name het materiaal uit de Doortrappen-toolbox regelmatig wordt gebruikt (76%). Meer dan de helft van de gemeentelijke coördinatoren (54%) geeft aan dat binnen de gemeente eigen ontwikkeld materiaal wordt gebruikt met behulp van de Doortrappen-stijlgids. 41 procent van de gemeenten gebruikt de filmpjes op de website van Doortrappen (over bijvoorbeeld omkijken, op- en afstappen en overzicht houden). Eén op de vijf coördinatoren geeft aan niet bekend te zijn met het materiaal uit het startpakket 'Licht op groen'.

Figuur 3.4 Materialen die gemeenten hebben gebruikt voor de uitvoering van Doortrappen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021, Mulier Instituut.

Veel coördinatoren niet bekend met de Doortrappen-klantreis

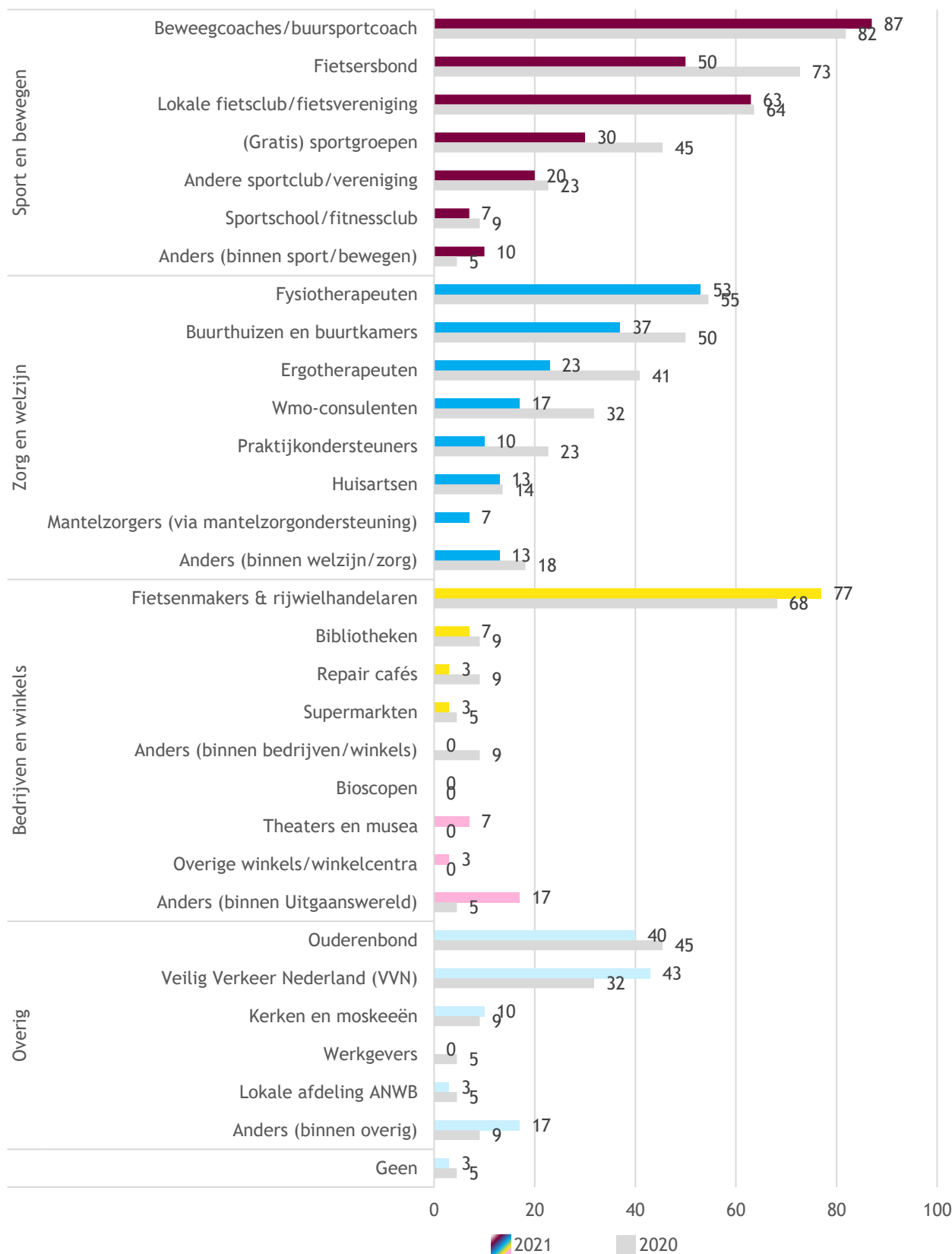
Het programma Doortrappen heeft als doel dat de oudere fietser zich ontwikkelt van 'onbewust van zijn/haar fietsgedrag' tot een 'ambassadeur van fietsveiligheid'. Om dit te illustreren is een 'klantreis' ontwikkeld die dit proces in acht stappen visualiseert. De gemeentelijke coördinatoren is gevraagd of zij bekend zijn met de Doortrappen-klantreis. Meer dan de helft geeft aan niet bekend te zijn met de klantreis (55%), terwijl 19 procent aangeeft hier 'wel eens van gehoord te hebben'. De overige 26 procent geeft aan bekend te zijn met de Doortrappen-klantreis. Opvallend is dat het percentage gemeentelijke coördinatoren dat de klantreis kent hoog is voor startjaar 2019 (57%) ten opzichte van gemeenten die in 2020 of 2021 zijn gestart met Doortrappen (10 en 21%).

Voornamelijk samenwerkingen met lokale partners uit domein sport en bewegen

In figuur 3.5 is te zien dat de meeste lokale partners afkomstig zijn uit het domein sport en bewegen (paarse balken). Daarbij wordt met name de samenwerking gezocht met beweeg- en/of buurtsportcoaches (87%), lokale fietsclubs of verenigingen (63%) en de Fietsersbond (50%). Binnen het domein zorg en welzijn (blauwe balken) bestaan meerdere en diverse samenwerkingen met lokale partners. Fysiotherapeuten worden hierbij het vaakst genoemd door de gemeentelijke coördinatoren (53%). Binnen het domein bedrijven en winkels (gele balken) worden lokale partners met name gevonden bij fietsenmakers en rijwielhandelaren (77%). Het aangaan van samenwerkingen met lokale partners binnen de uitgaanswereld (roze balken) wordt weinig gedaan. Naast de genoemde domeinen zijn de Ouderenbond (40%) en Veilig Verkeer Nederland (VVN, 32%) relatief vaak genoemd als lokale partner.

Naast het aangaan van samenwerkingen met lokale partners wordt in bijna drie op de vier gemeenten samengewerkt met andere programma's. Hierbij worden samenwerkingen genoemd met beweeggroepen en beweegprogramma's voor ouderen, de buurtsportcoachregeling en valpreventieprogramma's.

Figuur 3.5 Samenwerking met lokale partners binnen sport en bewegen, zorg en welzijn, bedrijven en winkels, uitgaanswereld en overig in 2021 (gekleurde balken, n=38) en 2020 (grijze balken, n=22; in procenten, meerdere antwoorden mogelijk)

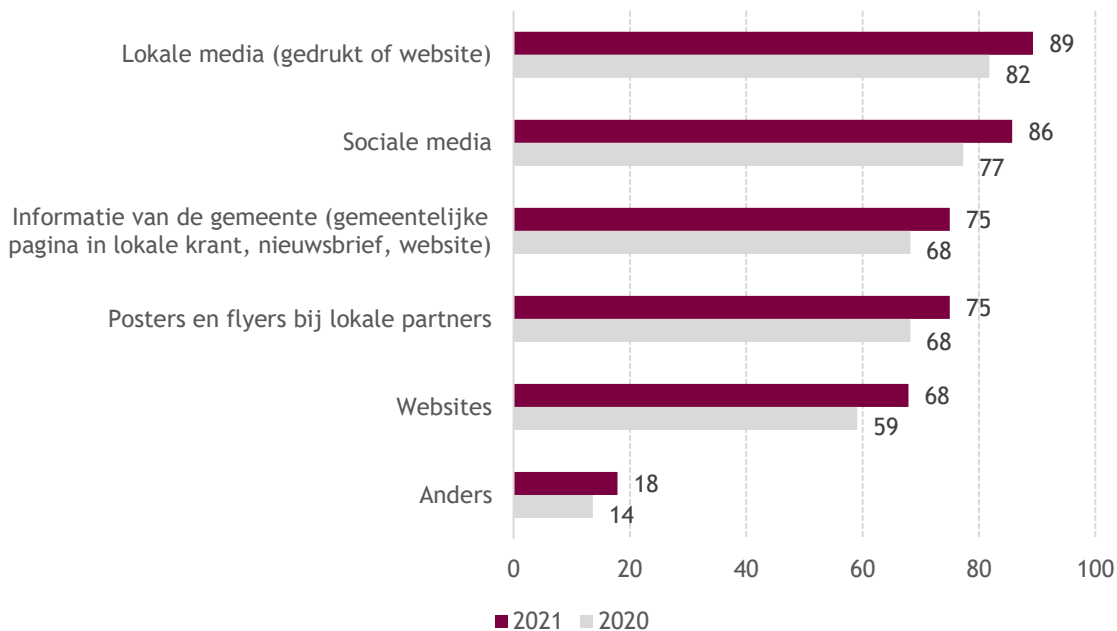

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Merendeel coördinatoren bereikt de doelgroep

Gemeenten gebruiken verschillende communicatiekanalen om de doelgroep te bereiken. In figuur 3.6 is te zien dat alle mogelijke communicatiekanalen door de meerderheid van de gemeenten worden gebruikt. Lokale media (gedrukt of website) en sociale media worden het meest gebruikt (89% en 86%), maar ook communicatiekanalen vanuit de gemeente zelf (75%), drukwerk bij lokale partners (75%) en andere websites dan die van de gemeente (68%) worden veel gebruikt. Het gebruik van de verschillende communicatiekanalen is vergelijkbaar met de resultaten uit 2020 en is in alle categorieën gestegen.

Figuur 3.6 Gebruik van communicatiekanalen om de doelgroep te bereiken in 2021 en 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021, Mulier Instituut.

Naast het gebruik van de verschillende communicatiekanalen proberen gemeenten de doelgroep te bereiken via lokale partners (61% van de gemeenten, in 2020 73%) en buurtsportcoaches (89% van de gemeenten, in 2020 64%). Communicatie via lokale partners is afgenomen en het aandeel van buurtsportcoaches is sterk gestegen.

Van de gemeenten die al een of meerdere activiteiten hebben uitgevoerd (n=28) geeft 53 procent van de gemeentelijke coördinatoren aan dat het redelijk of goed lukt de doelgroep te bereiken. Op de open vraag welke factoren hier aan bijdragen benoemen de coördinatoren onder andere het volgende:

- 'Mond tot mond reclame, lokale media, flyer, kick-off';
- 'Aansluiten bij bestaande zaken, bekendheid lokale ambassadeurs, buurtsportcoaches van groot belang';
- 'Gebruikmaken van reeds bestaande groepen';
- 'Goede samenwerking met lokale partners';
- 'In de wijk waar we zijn gestart was het moeilijk om de doelgroep te bereiken. We zijn toen gaan flyer op de weekmarkt en hebben leden van de doelgroep aangesproken';
- 'Persoonlijk uitnodigen'.

15 procent van de coördinatoren geeft aan dat het matig tot slecht lukt om de doelgroep te bereiken. Gevraagd naar factoren die het lastig maken de doelgroep te bereiken geven veel gemeenten aan dat het

coronavirus en de bijbehorende maatregelen hier een grote rol bij spelen. Activiteiten en bijeenkomsten kunnen slechts beperkt worden aangeboden en een coördinator geeft aan dat *'men terughoudend is om de deur uit te gaan'*. Naast corona worden nog enkele andere factoren benoemd die het lastig maken de doelgroep te bereiken:

- *'Bereik je nu echt de kwetsbare mensen in het verkeer?'*;
- *'Drempel ligt waarschijnlijk hoog voor individuen om zich aan te melden voor een Doortrapactiviteit'*;
- *'Tijd. Heb zelf voor gemeente maar 2 dagen beschikbaar'*;
- *'De doelgroep zit niet veel op sociale media'*.

Ondersteuning van kwartiermakers bevordert de uitvoering

De gemeentelijke coördinatoren is gevraagd welke factoren de uitvoering van Doortrappen hebben bevorderd. De meeste gemeenten zien de ondersteuning door de kwartiermaker als bevorderend voor de uitvoering (52%, figuur 3.7). De handleiding (30%) en het gebruik van communicatiemateriaal van de website (26%) worden positief ervaren voor de uitvoering van Doortrappen in de gemeente, vooral door gemeenten die in 2021 opstartten.

Veruit de belangrijkste belemmerende factor is de coronacrisis met de bijbehorende maatregelen. 89 procent van de gemeentelijke coördinatoren geeft aan deze als belemmerend te (hebben) ervaren bij de uitvoering van Doortrappen (in 2020 was dat nog 64%). Verder noemen de gemeenten moeite met het bereiken van de doelgroep (26%) en een beperkt budget (15%) als belemmerende factor(en).

Een beperkt budget is naast een belemmerende factor voor de uitvoering de meest genoemde reden om eventueel te stoppen met Doortrappen (26%, in 2020 was dat nog 37%). Andere mogelijke redenen om te stoppen met Doortrappen zouden zijn: de (te) beperkte tijd die een coördinator beschikbaar heeft (26%) en problemen met de uitvoering (22%).

Figuur 3.7 Factoren die de uitvoering van Doortrappen hebben bevorderd, volgens gemeentelijke coördinatoren (in procenten, maximaal drie antwoorden mogelijk, n=38)

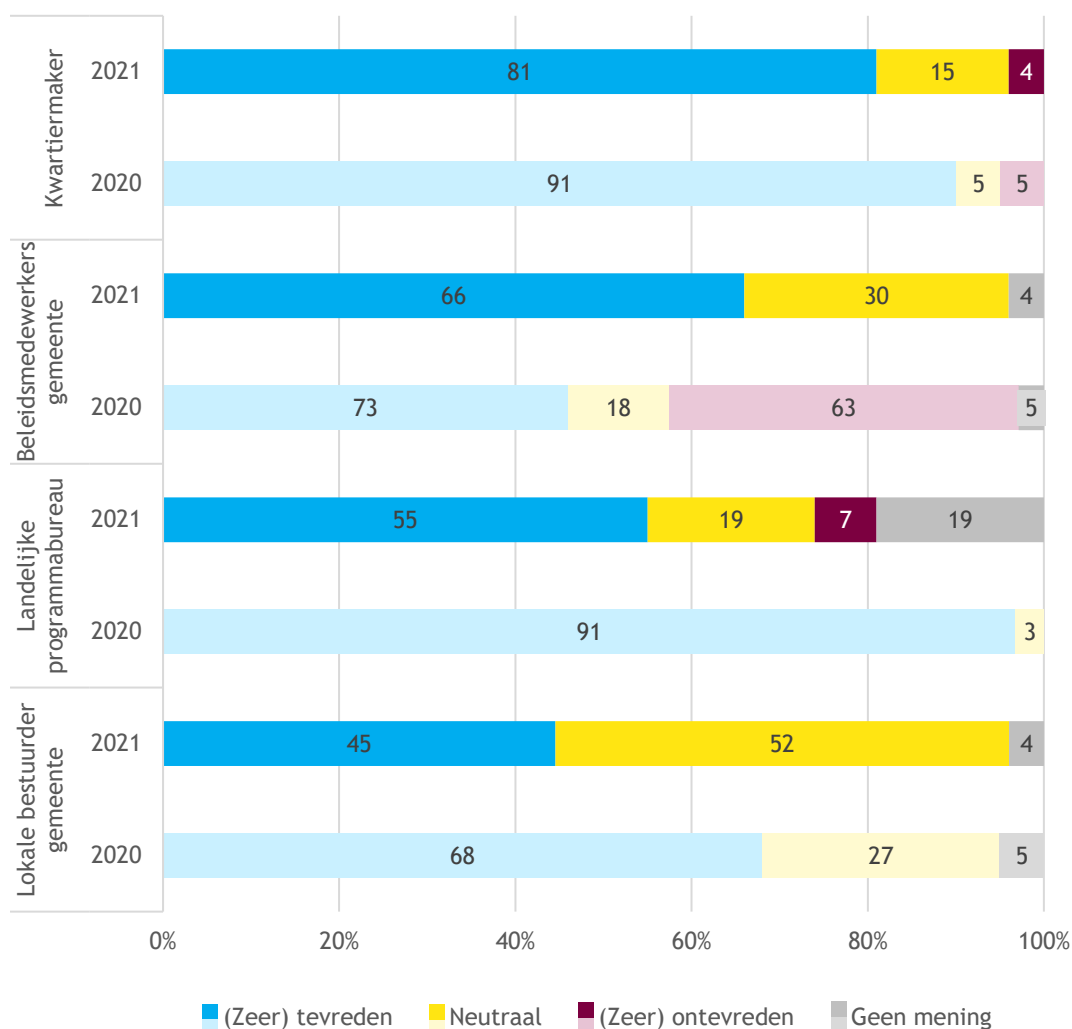
Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021, Mulier Instituut.

Op de vraag wat men nodig heeft om Doortrappen beter uit te voeren in de gemeente wordt onder andere het hebben van een kant-en-klaar draaiboek benoemd. Daarnaast zou een integrale aanpak vanuit de gemeente, waarbij de sectoren verkeer, welzijn, sport en communicatie samenwerken, bijdragen aan een goede uitvoering. Tot slot wordt aangegeven dat er behoefte is aan meer tijd en bruikbare tips.

Coördinatoren tevreden over ondersteuning

Meer dan drie kwart van de gemeentelijke coördinatoren is (zeer) tevreden (81%) over de ondersteuning vanuit de kwartiermaker. Meer dan de helft is (zeer) tevreden over de ondersteuning van het landelijke programmabureau (55%). In 2020 lag dit percentage hoger, op 91 procent, wat mogelijk komt door de grote stijging in het aantal deelnemende gemeenten, waardoor zij vaker worden verwezen naar de kwartiermaker voor ondersteuning. Ook over de beleidsmedewerkers en lokale bestuurders is de meerderheid (zeer) tevreden (66%). Slechts een enkeling is ontevreden over de ondersteuning vanuit de kwartiermaker of het landelijke programmabureau (4% en 7%). Hierbij werd aangegeven dat dit komt door een gebrek aan reactie wanneer contact werd gezocht.

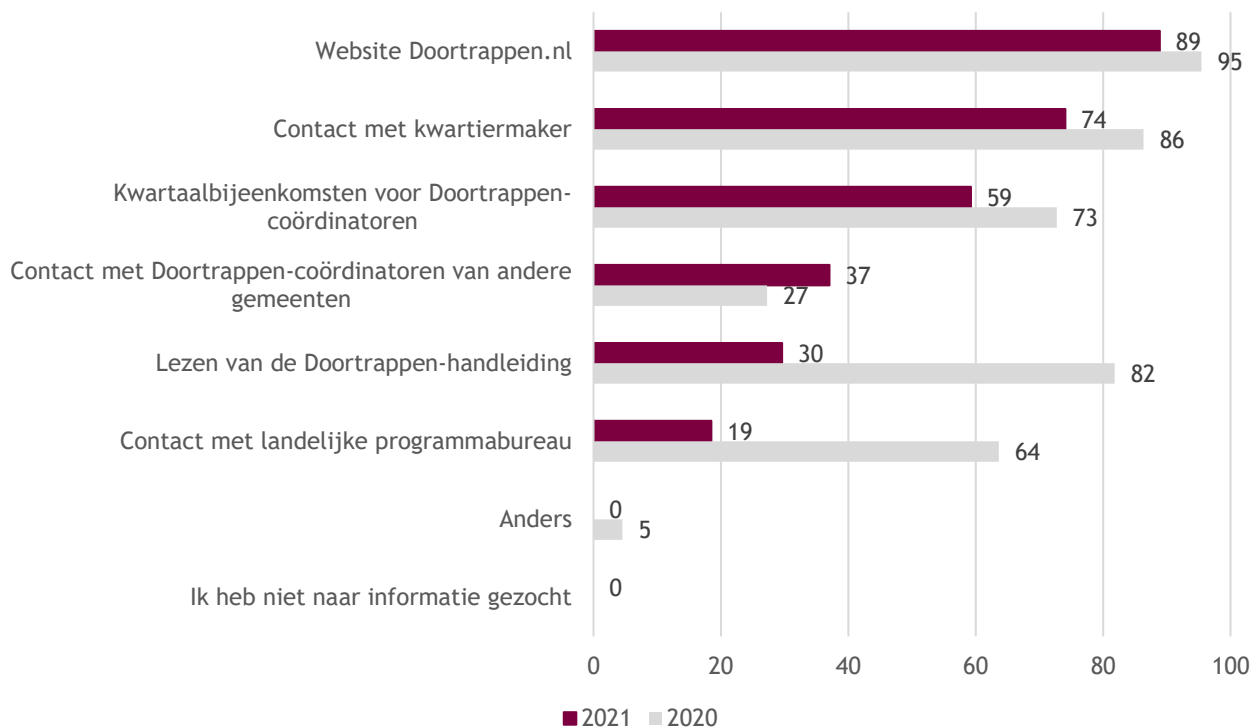
Figuur 3.11 Tevredenheid van gemeentelijke coördinatoren Doortrappen over de ontvangen ondersteuning, 2020 en 2021 (in procenten, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinator en Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Gemeentelijke coördinatoren zoeken op diverse manieren naar informatie over (de uitvoering van) Doortrappen. Bijna alle coördinatoren maken gebruik van de website Doortrappen.nl (89%, in 2020 95%, figuur 3.12), maar ook de kwartiermaker (74%) en de kwartaalbijeenkomsten voor coördinatoren (59%) worden ingezet om informatie te zoeken. Vooral gemeenten die in 2020 en 2021 zijn gestart met Doortrappen maken van deze informatiebronnen gebruik. De afgelopen twee jaar zijn door de coronamaatregelen nagenoeg geen fysieke bijeenkomsten geweest. Dit verklaart wellicht de daling van contact met kwartiermakers en het landelijke programmabureau en de stijging in contact met andere gemeentelijke coördinatoren.

Figuur 3.12 Manieren waarop gemeentelijke coördinatoren naar informatie zoeken over Doortrappen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=38)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Coördinatoren monitoren voornamelijk het bereik van de doelgroep, minder de effecten

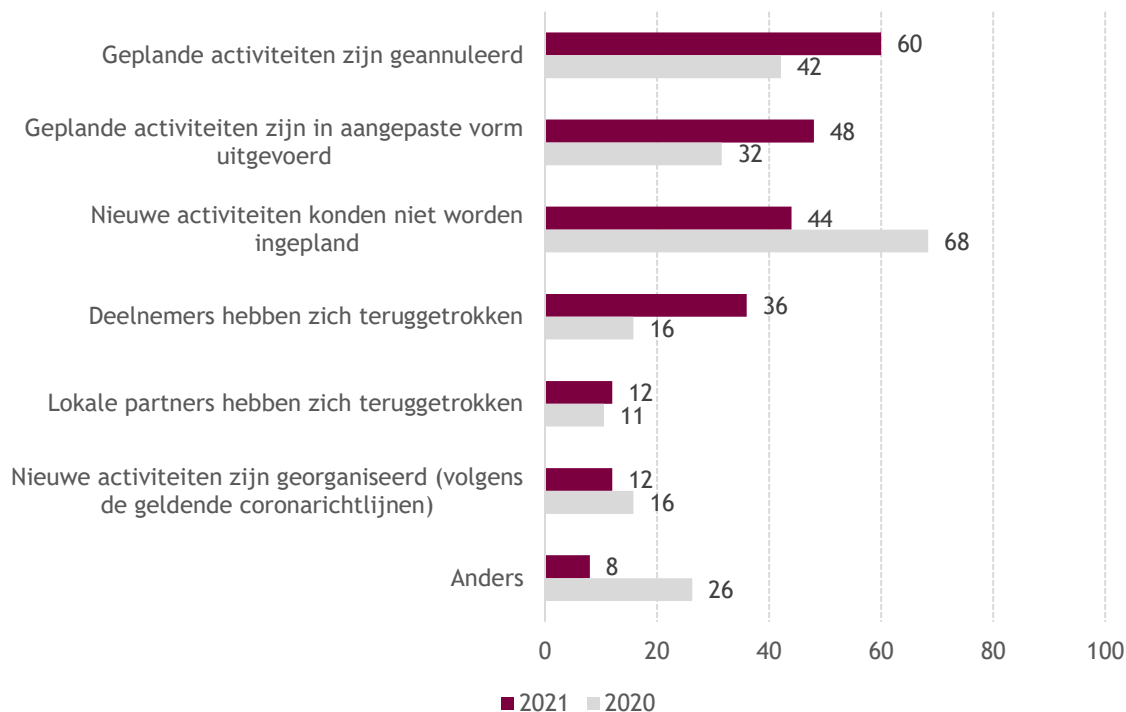
De meerderheid van de gemeentelijke coördinatoren (54%) geeft aan bepaalde resultaten van Doortrappen zelf bij te houden. Welke resultaten precies worden bijgehouden verschilt sterk per gemeente, maar gegevens over de organisatie van activiteiten (71%), het bereik van de doelgroep en de samenwerking met lokale partners worden het vaakst genoemd (beide 57%). Tevredenheid en de effecten bij de doelgroep worden daarentegen minder bijgehouden (36%), net als de fietsongevallen (14%). Enkele gemeenten geven aan dat gegevens worden bijgehouden door lokale partners (4%).

Corona heeft grote invloed op uitvoering

Meer dan een kwart van de gemeentelijke coördinatoren (27%) geeft aan dat zijn/haar aanstelling is aangepast als gevolg van de coronamaatregelen (niet in figuur). Mogelijke aanpassingen zijn een vermindering van het aantal uren, later ingaan van de aanstelling of tijdelijk stopzetten. De coronamaatregelen hebben in bijna alle gemeenten (96%) invloed op de uitvoering van Doortrappen. De belangrijkste gevolgen waren dat activiteiten werden geannuleerd (60%) of in aangepaste vorm werden uitgevoerd (48%) en nieuwe activiteiten niet konden worden ingepland (44%, figuur 3.13). Naast mogelijke

gevolgen die zijn weergegeven in figuur 3.13 noemden coördinatoren het beperken van contactmomenten tijdens een activiteit.

Figuur 3.13 Gevolgen van de coronamaatregelen voor de uitvoering van Doortrappen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=25)

Bron: Vragenlijst onder gemeentelijke coördinatoren Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Voortgang volgens kwartiermakers

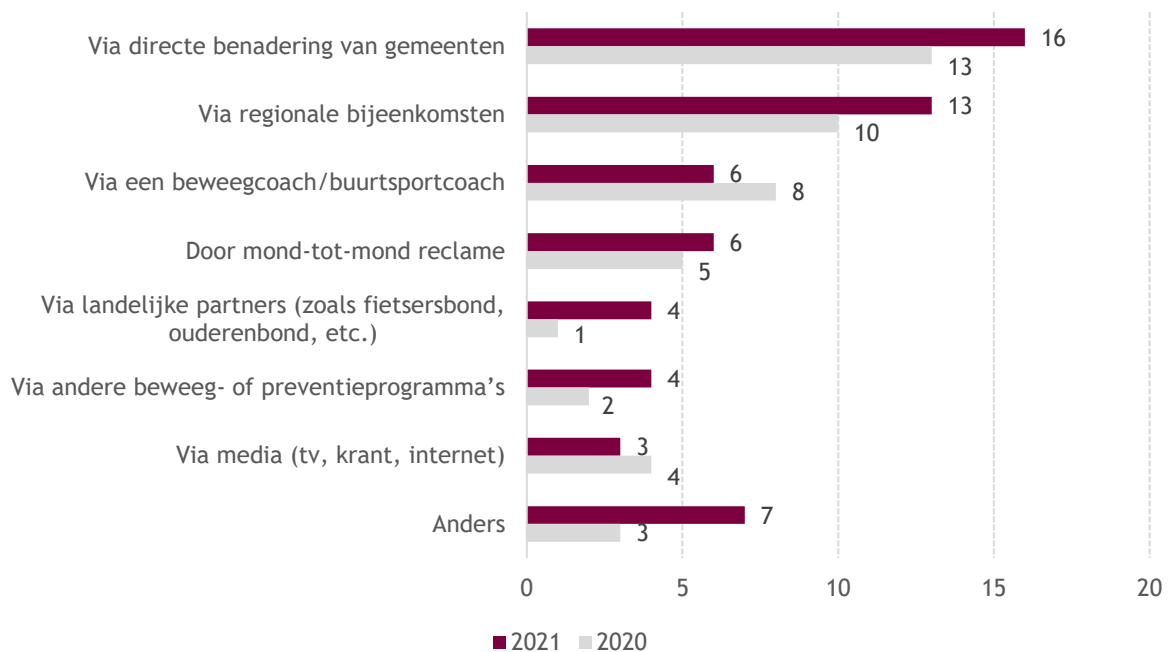
De vragenlijst is ingevuld door zestien kwartiermakers van Doortrappen. Binnen hun eigen provincie of vervoerregio hebben zij de taak om op zoek te gaan naar gemeenten die mogelijk willen starten met Doortrappen en ondersteunen ze startende gemeenten bij de lokale uitrol van Doortrappen. De resultaten van de vragenlijst gaan over het bereik van gemeenten, bevorderende en belemmerende factoren bij de uitvoering van Doortrappen en mogelijke gevolgen van de coronamaatregelen. Waar mogelijk worden de resultaten vergeleken met die uit 2020.

Bereiken van gemeenten verschilt tussen provincies

De kwartiermakers is gevraagd hoeveel gemeenten in hun provincie met Doortrappen meedoen en hoeveel gemeenten interesse hebben getoond in het programma maar nog niet deelnemen. Het aantal deelnemende gemeenten per provincie of vervoerregio loopt uiteen van nul tot 21 gemeenten. Daarnaast hebben per provincie of vervoerregio gemiddeld tien gemeenten interesse getoond in Doortrappen. Hierbij zijn grote verschillen zichtbaar tussen de provincies, waarbij de aantallen uiteenlopen van nul tot veertig geïnteresseerde gemeenten.

Alle deelnemende kwartiermakers proberen potentiële Doortrappen-gemeenten te bereiken door deze direct te benaderen (zie figuur 3.14). Dertien kwartiermakers geven aan dat zij potentiële gemeenten benaderen via regionale bijeenkomsten en zes doen dit via een beweegcoach of buurtsportcoach. Zeven kwartiermakers gaven aan nog andere manieren in te zetten, zoals een coördinator aanstellen om gemeenten te enthousiasmeren en werksessies organiseren, of zij zoeken contact via de regionale mobiliteitsprogramma's vanuit de provincie.

Figuur 3.14 Manieren waarop kwartiermakers potentiële Doortrappen-gemeenten proberen te bereiken (in aantallen, meerdere antwoorden mogelijk, n=16)

Bron: Vragenlijst onder Kwartiermakers Doortrappen, 2021 en 2020, Mulier Instituut.

Kwartiermakers benoemen voornamelijk corona en communicatie als belemmerende factoren bij het ondersteunen van potentiële Doortrappen-gemeenten, net als vorig jaar. Kwartiermakers ervaren dat bij kleine gemeenten de focus bij corona ligt. Daarnaast geven kwartiermakers aan dat het lastig is de juiste contactpersonen te vinden binnen de gemeenten, of benoemen ze niet met het juiste domein in contact te kunnen komen. Als laatste worden tijd en capaciteit als struikelblok genoemd.

De belangrijkste reden voor gemeenten om niet met Doortrappen te starten is volgens kwartiermakers het gebrek aan capaciteit, middelen en tijd binnen de gemeente, waarbij het zowel gaat om financiële capaciteit als om de tijdsinvestering van de beleidsmakers. Sommige kwartiermakers benoemen daarbij dat de financiën nu wel door de provincie aangevuld worden, maar dat het gebrek aan de nodige mankracht alsnog een probleem vormt. Meerdere kwartiermakers geven aan dat de prioriteit in de gemeenten een belangrijke reden lijkt te zijn om niet mee te doen: de gemeenten gaven corona of andere zaken prioriteit. Eén kwartiermaker noemt het gebrek aan goede communicatie tussen beleidsdomeinen.

Vooraf kleine gemeenten moeilijk mee te krijgen

Een taak van kwartiermakers is om (startende) gemeenten te ondersteunen bij de lokale uitrol van Doortrappen. De kwartiermakers is gevraagd of er factoren zijn die hen belemmeren in deze taak. Niet alle kwartiermakers ervaren belemmeringen voor de ondersteuning.

Kwartiermakers benoemen voornamelijk tijd, menskracht en financiële middelen als belemmerende factoren bij het ondersteunen van potentiële Doortrappen-gemeenten. Kwartiermakers ervaren dat vooral kleine gemeenten met weinig capaciteit moeilijk te enthousiasmeren zijn voor Doortrappen. Daarnaast wordt volgens een kwartiermaker al een tijd gewacht op een nieuwe handreiking vanuit het landelijke programmabureau voor gemeenten om met Doortrappen te starten. Dit gebrek vormt een belemmering.

Doortrappen vaak in provinciaal beleidsplan

Voor bijna alle provincies en vervoerregio's die deelnemen aan Doortrappen geldt dat het programma staat beschreven in het provinciaal beleidsplan, net als in 2020. Doortrappen staat voornamelijk

beschreven in de provinciale beleidsplannen binnen het beleidsveld mobiliteit en verkeersveiligheid (n=12). In één provincie staat het programma beschreven in de plannen binnen het beleidsveld sport en welzijn. Eén kwartiermaker benoemt dat Doortrappen staat beschreven in het beleidsplan als onderdeel van 'Fietsveiligheid en fietsstimulering'. Een laatste kwartiermaker geeft aan dat Doortrappen niet in beleidsplan is opgenomen.

Samenwerking met landelijke partners

Alle kwartiermakers geven aan dat zij in hun provincie of vervoerregio samenwerken met één of meerdere landelijke partners in het kader van Doortrappen; dit is gelijk gebleven aan de situatie in 2020. Tien kwartiermakers geven aan samen te werken met de Fietsersbond. Ook wordt samengewerkt met Veilig Verkeer Nederland (VVN) (n=8), Ouderenbonden (n=3) en regionale samenwerkingsverbanden (n=5). Eén kwartiermaker geeft aan samen te werken met de ANWB.

Corona

De kwartiermakers is ten slotte gevraagd naar het effect van de coronamaatregelen op de uitvoering van Doortrappen in de provincie. Vier van de zestien kwartiermakers geven aan dat de coronamaatregelen geen invloed hebben gehad op hun aanstelling en vier kwartiermakers geven aan dat hun aanstelling als kwartiermaker is aangepast als gevolg van de coronamaatregelen, bijvoorbeeld doordat capaciteit werd verminderd en activiteiten uitgesteld werden.

Daarnaast geven meerdere kwartiermakers aan dat de coronamaatregelen invloed hebben gehad op de uitvoering van hun werkzaamheden voor Doortrappen. Het gaat hierbij met name om terughoudendheid bij potentiële Doortrappen-gemeenten, het tijdelijk moeten stilleggen van Doortrappen binnen gemeenten en het uitvallen, vertragen of moeten aanpassen van Doortrappen-activiteiten.

Motivatie en ervaren effecten bij deelnemers van Doortrappen-activiteiten

In de focusgroepen en interviews² met deelnemers van Doortrappenactiviteiten is gesproken over hun ervaringen met en waardering van Doortrappen-activiteiten. In de interviews is aanvullend gesproken over de betekenis van fietsen op oudere leeftijd. De resultaten worden geïllustreerd aan de hand van citaten, die worden weergegeven met een pseudoniem.

Fietsen op hogere leeftijd

De eindgebruikers die we spraken tijdens de interviews zijn veelal ervaren fietsers. Op twee deelnemers na is iedereen al langere tijd in het bezit van een elektrische fiets. Tien deelnemers geven aan dat zij veelal fietsen om praktische redenen, zoals boodschappen doen, naar afspraken gaan of om iemand te bezoeken. Daarnaast leggen vrijwel alle deelnemers recreatieve kilometers af. Veel deelnemers geven aan veel plezier te hebben in het fietsen, mits het goed weer is. Daarnaast vinden veel deelnemers het prettig dat zij door het fietsen in beweging blijven.

Voor veel deelnemers gaat het fietsen samen met een gevoel van vrijheid. Dat zij de fiets kunnen pakken wanneer zij willen en zelf kunnen kiezen waar zij heen fietsen, geeft hun een vrij gevoel. Ria (pseudoniem), een fanatieke fietser van 73 jaar, vertelt: *'Dat is wat fietsen je brengt: de tijd kunnen nemen om je heen te kunnen kijken.'* De aanschaf van een elektrische fiets heeft er bij een aantal fietsers voor gezorgd dat zij langere tochten kunnen maken en daardoor nog meer mooie gebieden zien. Bijna alle

² Bij één interview was sprake van een duo-interview.

deelnemers vertellen dat zij tijdens het fietsen vooral genieten van de omgeving buiten.

‘Wij wonen in een hele mooie omgeving, vlak bij het bos. En we kunnen ook kijken hoe de aardappelen erbij staan. En het maïs. Dan kunnen we kijken hoe de boeren het doen.’ (Guus, 79 jaar)

We spraken eindgebruikers die veel samen fietsen met anderen, vaak hun partner. Sommige geïnterviewden hebben samen met hun partner aan de Doortrappen-activiteiten deelgenomen. Ook spraken we eindgebruikers die vooral alleen fietsen. Zo spraken we Bets, een weduwe, die vertelt dat het fietsen zorgt voor aanspraak:

‘Tijdens het fietsen ben ik even los van alles. Ik ervaar de natuur, het weer, de zon, ik zie ook mensen. Ik ben inmiddels ook alweer 7 jaar alleen. Als ik onderweg ben, groet ik altijd iedereen en af en toe heb ik dan nog wonderlijke contacten, dat ik denk: als ik thuis was geweest, dan had ik dit nooit meegemaakt.’ (Bets, 75 jaar)

De mate waarin de deelnemers zich veilig voelen tijdens het fietsen verschilt. Waar de ene fietser nog nooit een vervelende ervaring heeft meegemaakt en zich volkomen veilig voelt, voelt de ander zich erg kwetsbaar op de fiets, bijvoorbeeld door eerdere valpartijen of ongelukken. Zo vertelt Ria dat zij angst heeft om te vallen. Wanneer ze af moet slaan, stapt ze af in plaats van dat ze achterom kijkt:

‘Ik weet dat ik beter achterom kan kijken, maar het is moeilijk om op oudere leeftijd nog iets te veranderen in het fietsgedrag’ (Ria, 73 jaar)

Ook Joop van 81 en zijn vrouw voelen zich kwetsbaar op de fiets. Zijn vrouw komt vaak met verhalen thuis dat ze bijna een ongeluk heeft gehad. Joop vertelt dat hij zich om meerdere redenen niet veilig voelt op de fiets. Zo noemt hij het mobielgebruik op de fiets van andere fietsers en dat bij een botsing vooral hij kwetsbaar is: *‘je bent dan toch de zwakkere partij’*. Maar ook dat zijn gehoor achteruit gaat door ouderdom en hij niet altijd kan horen of iemand achter hem belt. Hij overweegt daarom een spiegel.

Ervaringen met de activiteiten van Doortrappen

Alle deelnemers die we hebben gesproken, namen deel aan minstens één activiteit van Doortrappen. De meerderheid is bij Doortrappen terechtgekomen via de lokale krant; anderen komen via verschillende personen of kanalen zoals de ouderenvereniging, de fietsenmaker, de sportclub of via hun partner, de huisarts of buurman. Zoals beschreven verschilt het type activiteit waaraan de deelnemers hebben deelgenomen. Desondanks komen veel van de ervaringen overeen. In deze paragraaf beschrijven we deze ervaringen.

Veel deelnemers waren enthousiast over de nieuwe inzichten die zij hebben verkregen door deelname aan de activiteit(en). Met name de praktische tips die zij hebben meegekregen tijdens de activiteiten, zorgden voor een bepaalde mate van bewustwording en werden als nuttig ervaren. De deelnemers geven aan dat de tips, die bijvoorbeeld werden gegeven tijdens het afleggen van een fietsparcours, handig zijn om toe te passen in de praktijk. Voorbeelden van tips die de deelnemers zijn bijgebleven: blijven trappen en recht vooruit kijken in een bocht, met ruime afstand fietsen zodat auto's er niet langs kunnen, hand uitsteken en niet te dicht langs de rand van de weg fietsen. Net als een aantal andere deelnemers, vertelt Guus dat hij heeft geleerd hoe hij veiliger op de fiets kan stappen:

‘Ik had vroeger een fiets met een stang, een zogenaamde herenfiets. Maar ik heb nu een damesuitvoering en dan kun je eigenlijk veel makkelijker en veiliger opstappen dan bij een herenfiets. Dat vond ik toch wel een hele belangrijke tip. [...] Het is eigenlijk een stukje bewustwording bij het opstappen van de fiets.’ (Guus, 79 jaar)

Bij een aantal Doortrappen-activiteiten werd aandacht besteed aan het ophalen van kennis over verkeersregels, -borden en -situaties, wat door veel deelnemers als verhelderend werd ervaren. Soms werd de verkeerskennis getest met een quiz, waarbij de deelnemers tot de conclusie kwamen dat hun kennis over het verkeer was vervaagd. Tot die tijd waren zij zich daar niet van bewust. Het verhelderen en terughalen van verkeersregels zien de deelnemers als een erg waardevol onderdeel van Doortrappen, dat volgens hen zeker terug moet (blijven) komen. Twee deelnemers vertellen enthousiast dat zij via Google lastige verkeerssituaties bij hen in het dorp bespraken:

'We hebben ook gekeken naar moeilijke verkeerspunten in het dorp. En dan gingen ze via Google Maps naar dat punt en dan gingen we op het scherm kijken hoe de situatie was op dat punt. En dan kon iedereen daarop reageren en vragen stellen. [...] Dat waren echte situaties in het dorp. Dat vond ik wel een pluspunt ja.' (Herma en Cor, 69 en 74 jaar)

Hannie, die aan zes Doortrappenactiviteiten heeft meegedaan, geeft aan baat te hebben bij het naslagwerk dat ze ontving. Zij kreeg twee boekjes waarin ze alle regels nog eens op haar gemak na kon lezen.

Bij een aantal activiteiten werden deelnemers voorzien van een kopje koffie, een stuk taart, een lunch of zelfs een high tea. Een aantal deelnemers benoemde dit al gauw uit zichzelf tijdens het gesprek. De ouderen lijken het aanbod van eten en drinken op locatie of onderweg erg te waarderen. Cor benoemt daarbij dat het hem vooral gaat om het sociale aspect tijdens het koffie drinken: *'Het leukste aan de fietsactiviteiten vond ik het koffie drinken'*.

Veel deelnemers benoemden het belang van het sociale aspect van de activiteiten. Gevraagd naar de ervaringen gaf een aantal zelfs meteen aan dat zij het zo gezellig vonden met de andere deelnemers, maar ook met de begeleider(s) van de activiteit. Over het algemeen ervoeren de deelnemers tijdens de activiteiten een goede sfeer. Verder gaf een aantal deelnemers aan het prettig te vinden als de begeleider met humor vertelt, duidelijk spreekt en nuttige informatie deelt.

Suggesties voor verbetering

Nadat zij hun ervaringen over de Doortrappen-activiteiten hadden gedeeld, vroegen we de deelnemers of zij nog suggesties hadden om de activiteiten te verbeteren. Drie deelnemers gaven aan niets te kunnen benoemen, anderen noemden uiteenlopende suggesties. Twee deelnemers gaven aan dat zij graag meer zouden willen leren over en oefenen met het fietsen in een groep. Bets vindt het eng om in een groep te fietsen en geeft aan dat veel ouderen dit vaak spannend vinden:

'Nou weet je, in groepen fietsen. Als je iets organiseert heb je al gauw een groep en ik vind een groep.. ik zou niet graag in een groep fietsen. Dan moet ik opletten wie voor en achter mij remt, wat ze allemaal tegen me zeggen en roepen. Ik zit ook bij een ouderenclub en dan gaan we wandelen, maar er gebeurt niks als je in een bos gaat wandelen. Maar als je met 10 mensen aan het fietsen bent, dan ben je een barrière voor ander verkeer. Er hoeft er maar één niet op te letten en je hebt al een ongeluk door het feit dat je in een groep fietst. Als iemand remt, slingerd, iets zegt of iets ziet.. Ik vind in groepen fietsen risicovol. Ik fiets liever met z'n tweeën.' (Bets, 75 jaar)

Andere suggesties voor de invulling van activiteiten die werden genoemd zijn: informatie over de elektrische fiets, informatie over het dragen van een helm tijdens het fietsen, het maken of het kunnen vinden van fietsroutes, het aanbieden van een kortere en een langere fietsroute tijdens een activiteit, en de mogelijkheden om te kunnen blijven fietsen als een tweewieler niet meer gaat. Verder werd nog meegegeven dat het tijdstip voor de Doortrappen-activiteiten niet te vroeg moet zijn en dat ze bij

voorkeur in de lente of zomer worden gehouden. Suggesties voor in de toekomst die tijdens de focusgroepen zijn gedaan, anders dan de hiervoor genoemde suggesties, zijn heuvels op- en affietsen en ouderen werven bij ouderentehuizen. Met dit laatste worden ouderen bereikt die eventueel gevoelens van eenzaamheid ervaren, waardoor ze een sociale activiteit kunnen doen. Ze zien namelijk zelf de sociale meerwaarde van de activiteiten.

3.2 Actie-ondersteunende evaluatie

Ervaringen van gemeentelijke coördinatoren – succesfactoren en knelpunten

Als onderdeel van de actie-ondersteunende evaluatie zijn vier interviews gehouden met gemeentelijke coördinatoren. In deze interviews is gesproken over de ervaringen van de gemeentelijke coördinator met het implementeren en uitvoeren van Doortrappen en de inbedding binnen lokale structuren.

Starten met Doortrappen en activiteiten is lastig

Uit de interviews komt naar voren dat het starten met Doortrappen binnen een gemeente lastig kan zijn. Om zo succesvol mogelijk met Doortrappen te starten, adviseren de gemeentelijke coördinatoren uit eigen ervaring om bij een buurgemeente te informeren naar hun ervaringen, eerst een lokaal netwerk op te bouwen en de doelgroep te betrekken om aan te sluiten bij hun behoeften. Contact met andere gemeenten is niet alleen in de opstartfase van belang. Zo geven twee gemeentelijke coördinatoren aan behoefte te hebben aan uitwisseling met andere gemeenten zodat van elkaar geleerd kan worden.

‘Ik denk dat het goed is om van elkaar te leren als gemeenten. Kijk, ik ben in eerste instantie bij [naam buurgemeente] gaan kijken. Bij hun pilot. Ik denk dat als je als nieuwe gemeente gaat starten dat het goed is als je wordt doorverwezen naar een andere gemeente. Zo van “jullie hebben het al gedaan, waar kun je mij bij helpen?” Ik zou er best voor openstaan als een sportcoach uit een andere gemeente die nog niet met Doortrappen is begonnen om een steentje bij te dragen door te zeggen “dit hebben wij gedaan of zo kun je dit doen” [...] ik denk dat je elkaar daar best wel in kan ondersteunen.’ (Gemeentelijke coördinator)

In de gemeenten van de geïnterviewde gemeentelijke coördinatoren hebben activiteiten plaatsgevonden of stonden deze op het moment van interviewen op de planning. De gemeenten verschillen van elkaar in het type Doortrappen-activiteiten dat ze organiseren (met behulp van andere partijen). Zo heeft de ene gemeente een reeks Doortrappen-activiteiten in korte tijd en de andere juist meer verspreid over het jaar. Voor 2022 hebben de gemeentelijke coördinatoren het plan om door te gaan met activiteiten en de daarbij betrokken partijen steeds meer onderdeel van Doortrappen te maken.

Betrokkenheid van verschillende beleidsdomeinen is belangrijk

Een van de gemeenten heeft behoefte aan kennis vanuit andere gemeenten als het gaat om het inbedden van Doortrappen binnen verschillende beleidsdomeinen. Binnen deze gemeente werkt de coördinator vanuit het ruimtelijk domein en lukt het nog niet voldoende om het sport- en sociale domein te laten aanhaken. Een andere gemeentelijke coördinator (zelf niet werkzaam vanuit de gemeente) geeft aan dat de gemeente vooral vanuit haar uitvoeringsorganisatie betrokken is. Vanuit de afdeling communicatie en een beleidsadviseur mobiliteit biedt de gemeente ondersteuning door de gemeentepagina beschikbaar te stellen, lunch aan te bieden voor tijdens activiteiten of print- en drukkosten te bekostigen.

Bij andere gemeenten zijn ze verder met het inbedden van Doortrappen binnen verschillende beleidsdomeinen, al zijn wel vooral praktijkorganisaties uit de sector betrokken en minder de ambtenaren zelf. Bij een van deze gemeenten wordt de implementatie van Doortrappen gefinancierd vanuit het verkeersdomein. De uitvoering wordt gedaan door het sportdomein (gemeentelijke coördinator). Professionals uit sport en zorg zijn betrokken en het sociaal domein haakt aan vanuit de

welzijnspraktijkorganisaties, bijvoorbeeld door sociale bijeenkomsten te organiseren en ruimtes beschikbaar te stellen.

‘Ik heb ze uitgenodigd en eigenlijk was het niet zo moeilijk om ze mee te krijgen. We hebben het project toegelicht en ze zagen allemaal vanuit hun eigen discipline een toegevoegde waarde. Dus ze hadden allemaal zoiets van hé dit kan ik meenemen. [...] En zo is er helemaal een wisselwerking ontstaan. Ze zagen zelf de voordelen, ik heb ze niet hoeven overtuigen.’

(Gemeentelijke coördinator)

Volgens de gemeentelijke coördinator werkt het op deze manier goed, omdat alle domeinen baat hebben bij de uitkomsten van Doortrappen. Het verkeersdomein in de vorm van verkeersveiligheid, het sportdomein in de vorm van stimuleren van bewegen en het sociaal domein als het gaat om psychosociale aspecten zoals tegengaan van eenzaamheid. Volgens één gemeentelijke coördinator is wel sprake van betrokkenheid vanuit andere beleidsterreinen, maar is de mate waarin initiatief wordt genomen afhankelijk van de motivatie en agenda van personen hierbinnen. Vooralsnog blijft het bij het informeren van de ambtenaren en uitnodigen voor bijeenkomsten.

Samenwerking met lokale en landelijke partners gaat goed

Het inbedden van Doortrappen binnen een netwerk van lokale partners gaat vrij goed. Zo zijn in alle vier de gemeenten verschillende partijen een of meerdere keren aangehaakt bij Doortrappen. Voorbeelden van genoemde partijen zijn: fietsmakers, Veilig Verkeer Nederland, beweegstimuleringsorganisaties, (geriatrie)fysiotherapeuten, de Fietsersbond, welzijnsorganisaties, dorps- en wijkondersteuners en gezondheidsorganisaties.

De manieren waarop de verschillende partijen zijn aangehaakt lopen uiteen. Gedacht kan worden aan aansluiten bij een Doortrappen-bijeenkomst, een activiteit organiseren, een locatie beschikbaar stellen en een training geven. De partijen reageren enthousiast wanneer zij horen over het programma Doortrappen en zijn bereid hun steentje bij te dragen. Wel is de ervaring van de gemeentelijke coördinatoren dat het belangrijk is om hen een goede uitleg van Doortrappen te geven. Zo kunnen de (potentiële) partners een goede inschatting maken van de toegevoegde waarde die Doortrappen heeft voor hun organisatie, waardoor een win-winsituatie ontstaat. Het creëren van een win-winsituatie lijkt voornamelijk te werken wanneer de (potentiële) partners zelf al iets organiseren voor senioren of op een andere wijze dicht bij de senioren staan.

Doortrappen kan dus binnen verschillende sectoren in de lokale structuren worden ingebed. Enkele voorbeelden van bijdragen van lokale partijen zijn: 1) door een beweegcoach ontwikkeld boekje waar ook Doortrappen-oefeningen in zijn gezet, dat is verspreid onder 700 mantelzorgers, 2) de bibliotheek die in een reeks van verschillende workshops voor senioren een Doortrappen-workshop heeft ingeroosterd en 3) een vrachtwagenexaminator die een les kwam geven over de positie als fietser rondom een vrachtwagen.

Coördinatoren zien zelf voldoende uitdagingen en kansen

De gemeentelijke coördinatoren hebben verschillende kansen en uitdagingen aangestipt voor de implementatie van Doortrappen binnen hun gemeente. In een gemeente waar Doortrappen net is gestart, vindt de coördinator het lastig om een korte omschrijving te geven van Doortrappen en wat het inhoudt. Dit belemmert de communicatie met potentiële partners en kan het moeilijker voor hen maken om te beslissen of zij willen samenwerken met Doortrappen, aldus de coördinator.

Een andere coördinator, eveneens van een net gestarte gemeente, ziet het vooral als een uitdaging om Doortrappen in te bedden binnen de gemeente. Hij doelt niet alleen op lokale partners die activiteiten

(mede) organiseren, maar ook op deelnemers die blijven terugkomen, zodat met het programma daadwerkelijk kan worden bijgedragen aan de fietsveiligheid van ouderen in de gemeente.

De coördinatoren van de twee gemeenten waar al langere tijd activiteiten vanuit Doortrappen plaatsvinden zien een uitdaging in het aantrekken en betrekken van minder vitale en/of fietsvaardige ouderen bij de activiteiten. Zo nemen in de ene gemeente met name ouderen die al actief zijn deel aan de activiteiten. Dat wordt opgemerkt in de gesprekken tijdens de activiteiten. Het bereiken van ouderen die weinig fietsen vindt de coördinator lastig. In de andere gemeente is het wel gelukt om ouderen die niet fietsvaardig zijn te bereiken. Dat leverde wel problemen op met het begeleiden van deze ouderen:

‘We hebben ook een aantal mensen gehad die totaal niet durfden te fietsen. Eigenlijk hadden die individuele begeleiding nodig, maar dat kan je niet bieden met één fietsdocent.’ (Gemeentelijke coördinator)

Voor beide gemeentelijke coördinatoren is het onduidelijk voor wie de Doortrappen-activiteiten bedoeld zijn. Zijn deze bijvoorbeeld bedoeld voor de vitalere ouderen die fietsen of juist voor ouderen die fietsen (te) spannend vinden?

Een uitdaging die één gemeentelijke coördinator noemde, is het vinden van meerwaarde in de provinciale ondersteuning. Volgens de coördinator valt hier nog winst in te behalen, omdat het nu vooral meer werk oplevert wanneer zij ondersteuning bieden. Dit komt doordat de ondersteuning vooral handvatten geeft in plaats van inhoudelijk is, zoals blijkt uit dit voorbeeld:

‘Bijvoorbeeld ook tijdens de workshop Relaxte fietsroutes. Zij bieden dat aan, maar er is helemaal geen inhoud en dat is aan de fietsdocent om in te vullen. Terwijl dat juist de ondersteuning is die ik nodig heb. Ik wil de inhoud. Nu moet ik alles zelf doen en zit er die extra stap tussen.’ (Gemeentelijke coördinator)

De gemeentelijke coördinatoren zien verschillende kansen om Doortrappen te versterken binnen hun gemeente en in andere gemeenten, op basis van hun eigen succeservaringen. In een gemeente is het aanbieden van een reeks activiteiten waar dezelfde ouderen aan meedoen als erg positief ervaren. Zo komen niet alleen verschillende thema's voorbij die bijdragen aan de fietsveiligheid, maar ontstaan ook sociale contacten die bijdragen aan het verminderen van gevoelens van eenzaamheid. Een andere gemeente werkt juist wel met elke keer een verschillende groep, maar heeft het aanbod teruggebracht naar drie thema's. De coördinator beschrijft dat de kwaliteit daardoor omhoog gaat, omdat de focus sterker is dan wanneer deze verdeeld moet worden over meerdere thema's.

Het bereiken van ouderen met verschillende achtergronden lukt een van de gemeenten goed. De coördinator beschrijft dat het verspreiden van informatie over Doortrappen via verschillende kanalen, zoals op de gemeentelijke website, het lokale huis-aan-huisblad en door de wijkondersteuner, ervoor zorgt dat ouderen met verschillende achtergronden worden bereikt.

In de gemeente waar deelnemers een cadeautje krijgen voor hun deelname is de ervaring dat het bijdraagt aan de positieve ervaring met Doortrappen. Deze coördinator geeft eveneens aan dat fietstochten een activiteit zijn die ouderen erg leuk vinden en ziet daarin kansen voor andere gemeenten om ouderen te bereiken om aan te haken bij Doortrappen. Voor het aantrekken en benaderen van organisaties adviseert deze coördinator concrete activiteiten.

Tot slot zien de coördinatoren kansen in het uitwisselen van ervaringen met andere gemeenten om van elkaar te leren en inspiratie op te doen.

Ervaringen van kwartiermakers – succesfactoren en knelpunten

Er zijn twee focusgroepen gehouden met in totaal vijf kwartiermakers. Tijdens deze focusgroepen is gesproken over de ervaren belemmeringen en behoeften van de kwartiermakers.

Rol en doel van de kwartiermaker verschilt per provincie

Er zijn grote verschillen tussen provincies in het verloop van Doortrappen in de gemeenten. In sommige provincies zijn alle gemeenten momenteel gestart met Doortrappen, andere provincies zijn nog in de startfase. Gemeenten die niet meedoen geven volgens de kwartiermakers vooral aan dat er geen tijd, geld en dus capaciteit voor is. Sommige provincies hebben dit probleem opgelost door Doortrappen onder andere bestaande projecten in de gemeenten onder te brengen.

Kwartiermakers zien hun rol voornamelijk als de ‘verbinder’. Ze zijn vaak de aanjager, houden het overzicht, zorgen voor de communicatie, de informatie en het enthousiasmeren van gemeenten. Doelstellingen van de provincies bestaan uit zoveel mogelijk ouderen bereiken, zoveel mogelijk gemeenten laten aansluiten bij Doortrappen, de gemeentes zelf verantwoordelijk maken voor Doortrappen of een gevarieerd aanbod aanbieden in elke gemeente. De doelen in startende provincies zijn duidelijk anders en betreffen vooral het betrekken van alle gemeenten en zorgen dat alle gemeenten zich inzetten voor Doortrappen.

Bevorderende en belemmerende factoren

Kwartiermakers geven aan dat frustraties over Doortrappen vooral voortkomen uit onbereidheid om samen te werken van gemeenten of lokale partners, met daarnaast de moeizame start als gevolg van te weinig capaciteit.

‘Frustrerend, iedereen vindt het belangrijk maar niemand heeft tijd. De partijen die je normaal zou gebruiken die mis je gewoon helemaal in [provincie], als je vrijwilligers wil moet je die zelf gaan werven. (...) En sommige gemeentes hebben geen middelen en wij ook heel weinig. Het is een gemiste kans zeker met een blik op de toekomst. Onze doelstelling, we willen 75% van de gemeenten laten aanhaken in twee jaar. Eerst zijn partijen heel enthousiast maar dan krabbelen ze terug. (...) Ook een intensieve samenwerking met de Fietzersbond blijkt belangrijk, maar die is er bij ons niet.’ (Kwartiermaker)

Bevorderende factoren zijn ten eerste het landelijke programmabureau, aangezien zij veel hulp en ondersteuning bieden aan de kwartiermakers. De kwartiermakers zien dit als enorm waardevol en geven aan eigenlijk niet zonder tussenkomst van het Programmabureau te kunnen.

‘Mijn ervaring is dat we heel erg goed ondersteund worden door het landelijk programmabureau. Het wordt gedragen door het rijk, wat belangrijk is voor gemeenten. Alle gemeenten krijgen een pagina op de rijksoverheid. Ik merk dat ik heel veel enthousiasme ondervind, ook vanuit het programmabureau word je enthousiast gemaakt, “waar kunnen wij je nog helpen?”, we worden goed begeleid. We zitten nog niet op de uitvoering, we zitten nog op het voortraject.’ (Kwartiermaker)

Betrokkenheid van ministerie overtuigt gemeenten

Er wordt veel gesproken over het belang van een communicatiemedewerker die de PR rondom Doortrappen op zich neemt. Dit zorgt voor veel efficiëntie en een betere werkverdeling binnen de Doortrappen-provincies.

Daarnaast spreken alle kwartiermakers uit wat het belang van het ministerie van I&W is voor het doorvoeren van Doortrappen. De kwartiermakers geven aan dat veel twijfelende partijen (gemeenten,

lokale partners, enz.) overstap gaan bij het horen van de opdrachtgever (ministerie van I&W) en zijn dan ook van mening dat de stempel die het ministerie op Doortrappen drukt van groot belang is voor het behoud van het project op landelijk niveau.

‘Het feit dat er vanuit het ministerie aandacht is voor dit thema en er een programmabureau is en er mensen zijn die zich er hard voor maken, die steun geeft draagvlak. Dat werkt binnen de provincie, maar ook naar de gemeenten toe.’ (Kwartiermaker)

Wel vragen de kwartiermakers zich af in hoeverre Doortrappen binnen het ministerie bekendheid heeft. Het komt veel voor dat de kwartiermaker zelf bij verschillende partijen, zoals buurtsportcoaches, het project onder de aandacht moet brengen, in plaats van bekendheid die van bovenaf gestuurd is. Volgens de kwartiermakers zou het helpen als Doortrappen landelijk meer bekendheid genereert door meer communicatie vanuit ministerie van I&W in plaats van informatie vanuit de provincies.

‘Die verbreding met de andere domeinen. Gesprekken met sport en recreatie, die kennen Doortrappen eigenlijk niet, dan moet je helemaal bij het begin beginnen. En dan snappen ze wel dat er een relatie ligt, als het een beetje meezit. Maar we zijn nog niet zo ver dat Doortrappen in het Sportakkoord komt. We praten met ouderenbonden die daar voor in zijn, maar het is ook mooi voor buurtsportcoaches. Ik vraag me wel eens af hoe dat gecommuniceerd wordt binnen het ministerie, en wat kun je daar vanuit Doortrappen aan hebben?’ (Kwartiermaker)

Ervaringen van lokale partners bij de uitvoering van Doortrappen

Om informatie op te halen over de lokale uitvoering van Doortrappen zijn vier focusgroepen gehouden met in totaal negen lokale partners. De negen lokale partners die tijdens de focusgroepen zijn gesproken bestonden uit vier fietsdocenten, een buurtbeweegcoach en vier buurtsportcoaches.

Lokale partners zien meerwaarde van Doortrappen

De meeste lokale partners geven aan het meest trots te zijn op de nauwe samenwerking binnen de gemeente en dat zij hiermee hun steentje kunnen bijdragen aan het vitaal en veilig houden van de ouderen in de gemeente. Doortrappen zien zij vooral als een overkoepelende structuur die de fietsactiviteiten die de gemeente al organiseerde een verband en een naam geeft. Doortrappen heeft volgens de fietsdocenten qua uitvoering niet veel veranderd aan de al bestaande activiteiten, maar wel de aandacht verlegd naar het veiligheidsaspect in plaats van het gezondheidsaspect van fietsen.

Sommige partners geven aan dat Doortrappen juist voor een soort chaos zorgde, aangezien de partners in eerste instantie niet betrokken werden bij de activiteitenplanning van Doortrappen, waardoor zij werk dachten te verliezen. Vervolgens kregen zij wel heel veel aanvragen vanuit verschillende gemeenten om mee te werken en zo zijn zij erbij betrokken als lokale partner.

Enkele buurtsportcoaches geven vooral aan niet te begrijpen waarom Doortrappen bij de afdeling verkeer & veiligheid hoort binnen de gemeente, terwijl er volgens hen een groot welzijnsaspect aan zit. Daarnaast hebben dezelfde buurtsportcoaches aangegeven dat zij zich heel erg gestuurd voelen in hun werkzaamheden voor Doortrappen zonder dat daarbij eerst geluisterd wordt naar hun visie en behoeftes om Doortrappen goed te laten verlopen.

De lokale partners zijn wel te spreken over Doortrappen en zien de meerwaarde voor ouderen terug tijdens het werk.

‘Doortrappen heeft een onwijs grote meerwaarde voor ouderen in [gemeente], fietsgroepen hebben er veel baat bij. Je kan projecten en budget aanvragen voor dingen die je organiseert. We

hebben veel samenwerkingen met fietsmakers. Er zijn vier verschillende fietsgroepen met e-bikes en niet e-bikes. De meerwaarde van kortingen, extra fietslessen en fietstrainingen die ze krijgen vanuit Doortrappen: wij kunnen kijken hoe mobiel ze nog zijn. We proberen ze meer te laten fietsen, zo beweeglijk mogelijk te houden zodat er zo min mogelijk ongelukken gebeuren.'
(Buurtsportcoach)

Zelf vinden de lokale partners het fijn om lokale partner te zijn, omdat het ze werkplezier oplevert en ze zien hoeveel invloed ze met hun werk op de veiligheid in de gemeente hebben.

De lokale partners voelen vooral eigenaarschap van hun eigen taken en identificeren zich niet heel sterk met het merk Doortrappen. Wel vinden ze Doortrappen een fijne uitbreiding van hun bestaande werkzaamheden. De lokale partners geven aan vooral aangestuurd te worden door de gemeenten en minder eigen initiatief te (willen) nemen. Wel voelen de meesten zich gehoord wanneer ze met suggesties of opmerkingen komen en dat werkt prettig.

Coördinator onmisbaar voor de lokale partner

De lokale partners geven aan dat de gemeentelijke coördinator onmisbaar is voor een gestroomlijnde uitvoering binnen een gemeente. In sommige gevallen is de coördinator echter ook de uitvoerende buurtsportcoach en dit zorgt voor veel werkdruk. In combinatie met onvoldoende communicatie vanuit de gemeentelijke coördinator en de plannen die vanuit de provincie gemaakt worden is het soms lastig voor de buurtsportcoaches om een effectief Doortrappen-programma te organiseren. Volgens deze partners wordt namelijk niet naar de behoefte van de betreffende gemeente gekeken, maar alleen naar de plannen die er al liggen. Hierdoor wordt subsidiegeld soms niet goed besteed en worden activiteitenformats opgelegd waar niet elke gemeente op zit te wachten.

Grootste uitdaging volgens lokale partners: de héle doelgroep bereiken

De grootste uitdaging ligt volgens de lokale partners bij de groep ouderen die (nog) niet meedoet. Ze zien vaak dezelfde deelnemers terugkomen, maar hoe bereik je de groep die het ook hard nodig heeft, maar niet meedoet aan de workshops?

'Jammer dat het steeds dezelfde mensen zijn die komen, het is zo moeilijk om mensen te bereiken waarvoor het goed is. De groep mensen die vaak thuis blijven die wel nog wat kunnen zoals fietsen of wandelen, hoe krijg je hen zover om ook mee te doen aan de activiteiten?'
(Fietsdocent)

Ze proberen ambassadeurs onder de ouderen te vormen die binnen hun eigen kring nieuwe deelnemers enthousiasmeren, maar dat is een langzaam proces.

Daarnaast is de verbinding tussen domeinen binnen de gemeente een belangrijk doel. Doortrappen raakt zowel een welzijnsaspect als een veiligheidsaspect, maar een samenwerking tussen deze afdelingen is in sommige gemeenten nog afwezig. Lokale partners spreken allen de wens uit om op hogere organisatielagen betrokken te worden, zodat hun input gehoord wordt en plannen niet zonder hen gemaakt worden, terwijl zij de plannen moeten kunnen realiseren.

Verdere doelen liggen op het gebied van communicatie en het promoten van fietsgebruik onder ouderen: hoe maak je fietsen en meedoen aan Doortrappen voor ouderen nog aantrekkelijker? De lokale partners geven aan zich verbonden met en verantwoordelijk voor Doortrappen te voelen, maar:

'Het heeft tijd nodig om met z'n allen bezig te zijn onder het teken van doortrappen.'
(Fietsdocent)

Observaties bij Doortrappen-activiteiten

Om meer te kunnen zeggen over de effectiviteit van Doortrappen-activiteiten zijn verschillende observaties uitgevoerd. Deze observaties hadden als doel een beeld te krijgen van de invulling, sfeer en interacties bij deze activiteiten. De activiteiten waarbij is geobserveerd bestonden uit 1) een workshop plannen van fietsroutes en een les over veilig fietsen van de Fietsersbond, 2) een les over veilig fietsen van de Fietsersbond³, dit keer met een fietsparcours, en 3) een les over de positie als fietser rondom een vrachtwagen.

Persoonlijke aandacht en interactie belangrijk

Tijdens alle drie de activiteiten hing een prettige sfeer en was sprake van interactie, zowel tussen de deelnemers als tussen de deelnemers en de begeleider van de activiteit. Het merendeel van de tijd wisten de begeleiders de aandacht van de deelnemers vast te houden. De aandacht van de deelnemers leek wat af te dwalen wanneer voor langere tijd geen sprake was van interactie (met hen als persoon). Complimenten van de begeleider, bijvoorbeeld omdat ze een vraag beantwoorden of omdat hun fiets goed is ingesteld, lijken de deelnemers trots te maken. De deelnemers lijken het sowieso leuk te vinden als hun fiets als voorbeeld wordt gebruikt. Het zorgt er ook voor dat zij hun aandacht erbij houden.

De terminologie die begeleiders gebruikten was verschillend. Soms spraken ze over 'ouderen' en fietsen op hogere leeftijd, soms gebruikten ze verjongende termen als 'jongens en meisjes'. In de desbetreffende setting leken deze termen aan te slaan bij de ouderen. De begeleider van de activiteit was zelf van middelbare leeftijd. Eén begeleider gebruikte soms meer beeldende termen en beschreef het fietsen als een circuskunstje om te laten zien dat het behoorlijk knap is om te kunnen fietsen.

Gebruik van humor houdt het onderwerp toegankelijk

De begeleiders namen verschillende houdingen aan en wilden vooral niet belerend overkomen. Wilden zij wel 'een les' meegeven, bijvoorbeeld dat iemand zijn zadel wat lager zou moeten zetten, dan was dit altijd in de vorm van een advies of met humor. Humor werd soms gebruikt als een soort geruststelling, dat het bijvoorbeeld kan gebeuren dat iemand een keer valt. Zo was het antwoord van de begeleider van de Fietsersbond op het verhaal van een man die van een dijkje was afgereden: *'u lag onder aan een berm? Dat is niet erg genoeg, ik wil een ander voorbeeld'*. Humor lijkt goed aan te slaan bij de deelnemers, al is het wel belangrijk om hier als begeleider goed de grenzen aan te voelen.

Praktische adviezen slaan aan

Het krijgen van praktische adviezen over fietsinstellingen of fietsgadgets om de fietsveiligheid en het fietscomfort te vergroten sloeg erg aan. Deelnemers vroegen bijvoorbeeld door of zochten meteen op hun smartphone naar de prijs. Zo vroeg iemand of een driewieler zwaar is en zocht een ander de prijs van een fietshelm op. De fietshelm lijkt voor sommige deelnemers wel een gevoelig punt. Zo zegt een vrouw: *'Nou, als het zover is stop ik ermee'*, refererend naar wanneer ze een helm nodig zou hebben. Wel lijkt het bij de deelnemers binnen te komen wanneer de begeleiders benadrukken hoe kwetsbaar het hoofd is en dat bij een val blijvende hersenschade kan ontstaan.

3.3 Literatuuronderzoek risicofactoren fietsongevallen

Om de risicofactoren voor fietsongevallen onder ouderen in kaart te brengen is een literatuuronderzoek gedaan. Op basis hiervan geven we een overzicht van het fietsgebruik onder ouderen en van factoren die (mogelijk) een rol spelen bij het ontstaan en de afloop van fietsongevallen. Er is bewust geen analyse

³ De trainer van de Fietsersbond was tijdens beide activiteiten dezelfde persoon.

gedaan van het aantal fietsongevallen gedurende de looptijd van het programma Doortrappen. Uit het vooronderzoek kwam naar voren dat effecten van het programma Doortrappen op ongevallencijfers niet te verwachten zijn. Doordat fietsongevallen relatief weinig voorkomen en de groep deelnemers (oudere fietsers) aan Doortrappen te beperkt is, zal op landelijk niveau geen meetbaar effect zichtbaar zijn. De analyse van fietsongevallen gebruiken we daarom niet als primaire uitkomstmaat om de effectiviteit van het programma te evalueren, maar heeft als doel de risicofactoren voor fietsongevallen bij ouderen te identificeren.

Risicofactoren

Ouderen, en met name ‘oudere ouderen’, hebben een relatief hoog risico op (ernstige gevolgen van) fietsongevallen (Weijermars et al., 2014). Het gedrag van de fietser heeft uiteraard invloed op het risico op een ongeval. Veel van deze risicofactoren met betrekking tot gedrag komen bij alle leeftijden voor en zijn niet specifiek relevant voor ouderen. Dit zijn bijvoorbeeld risicofactoren zoals vermoeidheid, het gebruik van alcohol, afleiding, emotie en agressie en door rood licht rijden (Schepers et al., 2020a). Naast deze algemene risicofactoren bestaan risicofactoren die specifiek op ouderen van toepassing zijn. In deze paragraaf gaan we in op deze risicofactoren voor ouderen.

Fietsen bij lage snelheid en op- en afstappen

Een risicofactor voor fietsongevallen bij ouderen is het rijden met lage snelheid (zoals op- en afstappen). Ongevallen bij op- en afstappen komen vaker voor bij ouderen dan bij jongere fietsers (Valkenberg et al., 2017; Schepers & Klein Wolt, 2012). Een studie onder fietsslachtoffers op de SEH liet zien dat van de slachtoffers van 65 jaar en ouder 13 procent viel bij het afstappen en 9 procent bij het opstappen, terwijl dit in de leeftijdsgroep 25 t/m 49 jaar respectievelijk 3 procent en 4 procent was (Kruijer et al., 2013). Uit recent onderzoek van VeiligheidNL blijkt dat fietsongevallen bij stilstaan of fietsen op laag tempo (<5 km/u) vaker voorkomen onder ouderen van 55 jaar en ouder dan bij fietsers jonger dan 55 jaar (Krul et al., 2022). Bij een lage snelheid moet de fiets met sturen en lichaamsbewegingen in balans gehouden worden. De achteruitgang van deze functies met toenemende leeftijd verklaren mogelijk het verhoogde risico op ongevallen bij het op- en afstappen (Schepers et al., 2020a).

Tegen obstakels botsen

Tegen een obstakel botsen of van de weg afraken komt bij ouderen relatief vaak voor. Dit risico is hoger wanneer ouderen fietsen in het donker, wat verklaard kan worden doordat het vermogen om contrast waar te nemen afneemt met het ouder worden (Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2017). Dit kan leiden tot moeite met bijvoorbeeld het onderscheiden van de rand van het fietspad of het opmerken van paaltjes of andere obstakels op het fietspad.

Links afslaan

Een andere risicofactor specifiek voor ouderen is links afslaan. Wanneer een fietser links afslaat, is het doorgaans nodig om voor het afslaan over de schouder te kijken naar mogelijk verkeer dat van achter komt. Naast het feit dat dit voor ouderen lastig kan zijn door fysieke beperkingen en het goede balansvaardigheden vergt, is deze handeling complex omdat tegelijkertijd aankomend verkeer moet worden ingeschat. Door de complexiteit van de handeling kiezen ouderen er vaak voor om af te stappen in plaats van over de schouder te kijken en voor te sorteren (Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2017). Het af- en vervolgens weer opstappen is geen verbetering, omdat dit de kans op een ongeval vergroot door de lage snelheid.

De elektrische fiets

De elektrische fiets is erg populair. In 2014 waren er naar schatting 1,4 miljoen elektrische fietsen in Nederland. In 2019 was ruim 40 procent van de nieuw aangeschafte fietsen een elektrische fiets (BOVAG-

RAI, 2020). Waar in 2013 nog 8 procent van alle fietskilometers elektrisch was, was dit in 2019 26% (De Haas & Hamersma, 2020).

Het aantal kilometers dat per fietstocht wordt afgelegd ligt voor elektrische fietsen hoger dan voor gewone fietsen. Opvallend is wel dat de gemiddelde snelheid van elektrische fietsen slechts 1-4 km/u hoger ligt dan die van gewone fietsen (Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2017). Bij fietsers van 65 jaar en ouder is dit verschil zelfs verwaarloosbaar.

Uit recent onderzoek blijkt dat elektrische fietsers een hoger risico hebben op een ongeval dat leidt tot een SEH-bezoek ten opzichte van de gewone fiets, maar dit verhoogde risico wordt grotendeels veroorzaakt doordat vooral ouderen (die een verhoogd risico hebben op ongevallen) op elektrische fietsen rijden (Krul et al., 2022). Het is onduidelijk hoe dit risico zich verhoudt tot de specifieke doelgroep ouderen. Wel lijkt het erop dat oudere vrouwen op een elektrische fiets vaker een ongeval hebben met op- en afstappen dan op een gewone fiets (Schepers et al., 2020b). Dit hangt mogelijk samen met de bevinding dat het op een elektrische fiets langer duurt om vanuit stilstand een snelheid van 6 km/uur te bereiken. Samen met het grotere gewicht van een elektrische fiets zou dat mogelijk kunnen bijdragen aan een groter risico om te vallen bij op- en afstappen.

4. Conclusie en aanbevelingen

Dit rapport bevat de resultaten van het onderzoek dat is verricht in het kader van de landelijke monitoring en evaluatie van het programma Doortrappen. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van het RE-AIM-model, waarbij niet alleen naar de effectiviteit van het programma is gekeken, maar ook naar het bereik van de doelgroep (*reach*), de adoptie door professionals (*adoption*), of het programma wordt geïmplementeerd zoals bedoeld (*implementation*) en of het programma wordt geborgd (*maintenance*). In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste conclusies op basis van bovenstaande pijlers, gevolgd door de daarmee samenhangende aanbevelingen.

Conclusie

Bereik

De grote meerderheid van de gemeentelijke coördinatoren geeft aan dat het bereiken van de doelgroep goed tot redelijk lukt. Kwartiermakers benadrukken, met oog op het bereiken van de doelgroep, het belang van een communicatiemedewerker binnen een gemeente. Volgens de lokale partners ligt de grootste uitdaging bij het bereiken van de groep ouderen die (nog) niet meedoet, maar hier wel baat bij zou kunnen hebben. Ze zien vaak dezelfde deelnemers terugkomen, maar geven aan dat dit niet altijd mensen zijn die het hard nodig hebben om (weer) mee te doen.

Effectiviteit

Uit focusgroepen en interviews met deelnemers van Doortrappen-activiteiten blijkt dat zij overwegend positief zijn over hun deelname aan de activiteit(en). Veel deelnemers vertelden dat een activiteit bestond uit een combinatie van een informatief (bv. een verkeersquiz), een sportief (bv. tocht fietsen) en een sociaal deel (bv. koffie drinken). De ouderen waren met name enthousiast over de praktische tips die zij kregen. Deze tips konden zij direct toepassen op of aan de fiets en zorgden bij een aantal van hen voor een veiliger gevoel in het verkeer. Daarnaast vonden zij het ophalen van kennis over verkeersregels, -borden en -situaties, bijvoorbeeld tijdens een verkeersquiz, erg verhelderend. Het belang van een goede sfeer en de sociale contacten kwam duidelijk naar voren in de interviews en werd door veel deelnemers benoemd als een belangrijke opbrengst van de activiteit.

Op basis van de ervaringen die de deelnemers hebben gedeeld lijken zij zich niet bewust van de klantreis. Uit de ervaringen is echter wel op te maken dat zij verschillende stappen uit de klantreis onbewust doormaken. Zowel bij de stappen over bewustwording als bij de latere stappen over eenmalige aanpassingen van het gedrag. Op basis van het huidige onderzoek is niet duidelijk in hoeverre dit leidt tot meer duurzame gedragsverandering.

Adoptie

Het programma Doortrappen is sinds de start in 2019 sterk gegroeid. Waar in 2020 bijna zestig gemeenten voorbij de startfase waren, was dit in 2021 opgelopen tot 114. Hoewel het aantal deelnemende gemeenten is gegroeid, lijkt de manier waarop Doortrappen wordt gestart binnen gemeenten niet veel te veranderen. Vergeleken met 2020 is alleen een verschil te zien in het aantal coördinatoren dat gesprekken heeft gevoerd met lokale partners. In 2021 ligt dit percentage duidelijk lager dan in 2020, en ook het aantal samenwerkingen met lokale partners per gemeente is in 2021 iets lager dan in 2020 (in 2021 werkt de helft van de gemeenten samen met zes of meer lokale partners; in 2021 was dit acht of meer).

Uit interviews met kwartiermakers blijkt dat zij hun rol voornamelijk zien als de ‘verbinder’. Ze houden het overzicht en zorgen voor de communicatie, de informatie en het enthousiasmeren van gemeenten. De ondersteuning vanuit het landelijke programmabureau zien kwartiermakers als waardevol en onmisbaar.

Dingen waar ze tegenaan lopen zijn vooral de onbereidheid van gemeenten of lokale partners om samen te werken en de ervaren moeite met starten door gebrek aan capaciteit binnen een gemeente.

Uit interviews met lokale partners blijkt dat volgens hen een gemeentelijke coördinator onmisbaar is voor een gestroomlijnde uitvoering van Doortrappen. De lokale partners pleiten voor meer uitwisseling tussen lokale partners en gemeentelijke coördinatoren om plannen en haalbaarheid op elkaar af te stemmen om het doel niet uit het oog te verliezen. Er wordt nog te veel ingezet op kant-en-klare plannen vanuit de provincie, terwijl lokale partners veel meer efficiëntie zien in plannen op maat per gemeente, waarbij ingespeeld kan worden op de behoefte van de lokale doelgroep. Daarnaast moet volgens de partners meer worden geïnvesteerd in het opleiden van workshopgevers. Doortrappen leunt volgens hen nog te veel op vrijwilligers, terwijl met meer subsidie onder andere meer fietsdocenten geënthousiasmeerd kunnen worden.

Implementatie

Veel gemeentelijke coördinatoren zijn aangesteld vanuit de gemeente. Opvallend is dat bijna drie kwart van hen werkzaam is vanuit de sector sport en bewegen. In 2020 was dit nog een op de drie. Het aandeel coördinatoren dat vanuit de sector verkeer en vervoer is aangesteld is in 2021 flink lager dan in 2020.

De coördinatoren geven aan dat bewustwording over fietsveiligheid en het mobiel houden van ouderen, net als in 2020, de belangrijkste doelstellingen zijn. Opvallend is dat in vergelijking met 2020 nu meer aandacht uitgaat naar het sociale aspect van Doortrappen. Ouderen sociaal actief en maatschappelijk betrokken houden wordt in 2021 net zo vaak als doel benoemd als het verminderen van fietsongevallen. Dat laat zien dat de doelstelling van Doortrappen breder is (geworden) dan alleen het terugdringen van het aantal fietsongevallen. Dit is in lijn met een van de aanbevelingen uit de tussenrapportage, waarin werd gesteld dat meer nadruk moest worden gelegd op plezier en samenzijn in plaats van enkel fietsongevallen.

Bij het opzetten van het programma Doortrappen is een 'klantreis' ontwikkeld die het beoogde proces van bewustwording tot gedragsverandering in acht stappen visualiseert. Meer dan de helft van de gemeentelijke coördinatoren is niet bekend met de klantreis. Hierbij is een duidelijke relatie te zien met het jaar waarin de coördinator is gestart met Doortrappen. Coördinatoren die in 2019 zijn gestart zijn vaker bekend met de klantreis dan coördinatoren die later zijn gestart. Dit hangt waarschijnlijk samen met de afnemende mate waarin coördinatoren gebruik maken van de handleiding, waarin de klantreis staat beschreven.

De ondersteuning van het landelijke programmabureau, de kwartiermaker en de handleiding worden vooral door startende gemeenten als erg waardevol gezien. Een belemmerende factor bij zowel het starten als het uitvoeren van Doortrappen was de coronacrisis en bijbehorende maatregelen. Dit was in 2020 ook de belangrijkste beperkende factor, maar het lijkt erop dat de coördinatoren zich in 2021 beter konden aanpassen aan de situatie. Waar in 2020 activiteiten helemaal niet werden gepland, werden in 2021 activiteiten vaker in aangepaste vorm uitgevoerd.

Ook kwartiermakers benoemen de coronacrisis als belangrijke belemmerende factor bij het ondersteunen van gemeenten. Het merendeel van de kwartiermakers geeft aan dat corona invloed heeft gehad op hun aanstelling en/of op het uitvoeren van het programma Doortrappen.

Borging

In drie kwart van de gemeenten maakt Doortrappen deel uit van gemeentelijk beleid. Dit is vergelijkbaar met de situatie in 2020. In bijna alle provincies en vervoerregio's die deelnemen aan Doortrappen is het programma opgenomen in het provinciaal beleidsplan.

De kwartiermakers benadrukken het belang van de betrokkenheid van het ministerie van I&W bij de doorvoering van Doortrappen. Veel twijfelende partijen (gemeenten, lokale partners) gaan volgens de kwartiermakers overstag bij het horen van het ministerie als opdrachtgever. Om Doortrappen als programma te kunnen behouden is het volgens de kwartiermakers van belang dat het ministerie van I&W (vooralsnog) aan Doortrappen verbonden blijft.

Aanbevelingen

Bereik de hele doelgroep: differentieer bij fietsactiviteiten

Hoewel coördinatoren aangeven dat het bereiken van ouderen doorgaans goed lukt, bestaat er twijfel of de ouderen worden bereikt die terughoudend zijn met fietsen en wellicht het meeste baat hebben bij deelname. Sommige ouderen zijn angstig op de fiets, en fietsen in (grote) groepen kan daarom afschrikken. Daarnaast verschilt de conditie van ouderen: sommigen fietsen graag een grote ronde, anderen vinden een kleine afstand al genoeg. Differentieer daarom waar mogelijk in het aanbod van de fietsactiviteiten. Door zowel korte als lange afstanden in zowel kleine als grote groepen te organiseren, kan worden aangesloten bij de verschillende behoeften van de ouderen. Tijdens de eerste bijeenkomst kan samen met de deelnemers worden besproken waar hun behoeften en wensen liggen en op basis daarvan kan worden overwogen de groep in te delen in twee groepen.

Effectiviteit: deel praktische tips met deelnemers

De deelnemers gaven aan veel baat te hebben bij de praktische tips die zij ontvingen. De tips kunnen variëren van hulpmiddelen om te installeren op de fiets en aanpassingen aan de fiets tot de keuze van fietsmomenten en fietsroutes. Een situatie schetsen waarbij de hulpmiddelen of aanpassingen van pas komen, kan tot de verbeelding van de deelnemers spreken en daarmee bijdragen aan het overtuigen.

Creëer ruimte voor het sociale aspect

Uit zowel het huidige als het voorgaande onderzoek komt naar voren dat een positieve insteek, waarbij de nadruk niet enkel op fietsveiligheid ligt, maar ook op het sociale aspect, het effectiefst lijkt. Deelnemers geven aan het sociale aspect tijdens de activiteiten belangrijk te vinden. Creëer daarom ruimte in het programma voor ontmoeting, door bijvoorbeeld samen koffie te drinken of te lunchen. Doordat dit bijdraagt aan een groter bereik en een goede sfeer binnen de groep, ontstaan meer mogelijkheden om fietsveiligheid onder de aandacht te brengen.

Effectiviteit van activiteiten: zet in op de juiste risicofactoren

De risicofactoren die specifiek voor ouderen van toepassing zijn bieden aangrijpingspunten waar binnen Doortrappen-activiteiten aandacht aan besteed kan worden om het risico op ongevallen te verlagen:

- **Rijden bij lage snelheid (zoals bij op- en afstappen):** om ongevallen bij lage snelheid te voorkomen is het belangrijk dat fietsers hun zadel goed afstellen. Dit betekent dat het zadel niet te hoog moet staan, zodat men met beide voeten bij de grond kan. Daarnaast kan het gebruik van anti-sliptrappers helpen om te voorkomen dat iemands voet van de trapper afglijdt.
- **Tegen een obstakel botsen of van de weg afraken:** dit risico is moeilijk te verkleinen door aanpassingen in gedrag of fiets. De grootste winst is hier te behalen door aanpassingen aan infrastructuur, zoals wegverlichting en verbreding van fietspaden. Hoewel hier binnen Doortrappen-gemeenten op gestuurd kan worden, zijn Doortrappen-activiteiten doorgaans gericht op voorlichting en gedrag en niet op aanpassing van de omgeving. Wanneer we kijken naar gedrag en de fiets, is de promotie van fietsverlichting van goede kwaliteit een mogelijke maatregel die het risico op dit soort ongevallen kan verlagen. Deze verlichting is dan niet alleen bruikbaar voor herkenning door andere weggebruikers, maar ook voor de verlichting van het fietspad zelf.
- **Links afslaan:** het risico op een balansverstoring bij het over de schouder achteromkijken kan worden verkleind met een achteruitkijkspiegel. Uitleg over het hoe en waarom van het gebruik van zo'n spiegel kan in verschillende typen Doortrappen-activiteiten meegenomen worden.

‘Afkijken’ bij andere gemeenten: stimuleer gebruik van registratietool

Vanuit de gemeentelijke coördinatoren bestaat de behoefte aan meer handvatten en bruikbare tips voor activiteiten. In 2021 is de registratietool ontwikkeld, waarin coördinatoren uitgevoerde activiteiten kunnen registreren en beschrijven. Deze activiteiten zijn zichtbaar voor coördinatoren van andere gemeenten, waardoor het overzicht als inspiratiebron kan worden gebruikt voor (beginnende) gemeenten. Hoewel de [registratietool](#) wordt gebruikt, is het overzicht van activiteiten nog beperkt. Door de snelle groei van het aantal deelnemende gemeenten is het belangrijk om het bestaan van de registratietool blijvend onder de aandacht te brengen. Hierbij moet aandacht zijn voor het uitleggen van de functie (inspiratiebron en faciliteren van samenwerking) en moet het gebruik ervan gestimuleerd worden.

Borging: onderzoek hoe je Doortrappen verankert in de gemeente

Hoewel Doortrappen in de meerderheid van de gemeenten en provincies onderdeel uitmaakt van gemeentelijk of provinciaal beleid, lijkt de inzet op borging van het programma in veel gemeenten nog beperkt. Zowel coördinatoren als kwartiermakers besteden hier relatief weinig aandacht aan en leunen zwaar op de ondersteuning vanuit het landelijke programmabureau. Daarnaast speelt betrokkenheid van het ministerie van I&W een belangrijke rol in het meekrijgen van nieuwe gemeenten.

De beperkte aandacht voor borging is begrijpelijk, omdat veel gemeenten recent zijn gestart met Doortrappen, maar bij de toekomstige monitoring van het programma moet nadrukkelijk aandacht besteed worden aan de mogelijkheden en knelpunten voor de borging op langere termijn. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de aanpak bij vergelijkbare beleidsprogramma's, zoals JOGG.

Fietsveiligheid en gezondheid: verzorg de landelijke borging vanuit meerdere ministeries

Het doel van Doortrappen is niet alleen om de fietsveiligheid onder ouderen te verbeteren, maar ook om ouderen zo lang mogelijk op de fiets te houden. Met de potentiële bijdrage die het programma levert op het gebied van gezondheid, welzijn en zelfstandigheid onder ouderen zou borging binnen het ministerie van VWS (naast het ministerie van I&W) het programma verder kunnen versterken. Binnen het ministerie van VWS is fietsen onder ouderen een belangrijk thema, dat onder andere aansluit bij het behalen van de beweegrichtlijnen en de doelstellingen van het preventieakkoord.

5. Literatuur

Balk, L., Van Lindert, C., & Collard, D. C. M. (2020) *Doortrappen. Eindrapport vooronderzoek*. Mulier Instituut.

Balk, L., Dellas, V., Gutter, K., Collard, D. C. M., & Van Lindert, C. (2021) *Doortrappen: tussenrapportage monitoring en evaluatie fase 2*. Mulier Instituut

BOVAG-RAI (2020). *Kerncijfers Tweewielers 2020*. Stichting BOVAG-RAI Mobiliteit.

De Haas M, & Hamersma, M. (2020) *Fietsfeiten nieuwe inzichten*. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.

Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (2017). *Mobiliteitsbeeld 2017*. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.

Kruijer, H., Hertog, P. den, Klein Wolt, K., Panneman, M., & Sprik, E. (2013). *Fietsongevallen in Nederland; Een LIS Vervolgonderzoek naar Ongevallen met Gewone en Elektrische Fietsen*. VeiligheidNL.

Krul, I. Valkenberg, H., Asscherman, S., Stam, C., & Klein Wolt, K. (2022). *Fietsongevallen en snor-/bromfietsongevallen in Nederland*. VeiligheidNL

Schepers, J. P., & Klein Wolt, K. (2012). Single-bicycle crash types and characteristics. *Cycling Research International*, 2, 119-135.

Schepers, J. P., Weijermars, W. A. M., Boele, M. J., Dijkstra, A., & Bos, N. M. (2020a) *Oudere fietsers. Ongevallen met oudere fietsers en factoren die daarbij een rol spelen*. SWOV.

Schepers, J. P., Klein Wolt, K., Helbich, M., & Fishman, E. (2020b) Safety of e-bikes compared to conventional bicycles: What role does cyclists' health condition play? *Journal of Transport and Health*, 19. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2020.100961>

Valkenberg, H., Nijman, S., Schepers, P., Panneman, M., & Klein Wolt, K. (2017) *Fietsongevallen in Nederland*. VeiligheidNL.

Weijermars, W. A. M., Stipdonk, H. L., Aarts, L. T., Bos, N. M., & Wijnen, W. (2014) *Verkeersveiligheidsbalans 2000-2012; Oorzaken en gevolgen van verkeersonveiligheid*. SWOV.

6. Bijlagen

Bijlage A. Informatiebrief individuele interviews

INFORMATIEBRIEF Onderzoek “Fietsenactiviteiten en activiteiten over fietsen”

Beste meneer, mevrouw,
Wij vragen u mee te doen aan een studie over het programma Doortrappen. U beslist zelf of u mee wilt doen.

Vicky Dellas, Agnes van Suijlekom en Lianne Balk organiseren de studie.
Bel Vicky als u nog vragen hebt.

1. Waarom doen we deze studie?

Doortrappen is een programma dat is gericht op senioren en is bedoeld om hen zo lang én veilig mogelijk op de fiets te houden. De ontwikkelaars van het programma willen graag weten hoe het programma wordt uitgevoerd. Dit onderzoeken Vicky, Lianne en Agnes. Wij willen vooral graag weten hoe het programma wordt beleefd door de deelnemers zelf. Daarom gaan we met de deelnemers in gesprek. Daarover schrijven we een rapport. Dit doen we in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat.

2. Wat moet u doen als u meedoet?

Als u meedoet, willen we graag met u in gesprek. Dit kan bijvoorbeeld via de telefoon. Agnes of Vicky gaat met u in gesprek en vraagt u bijvoorbeeld:

- Fietsen op oudere leeftijd
- Uw ervaringen met de activiteit(en)
- Wat de activiteit(en) u hebben gebracht

Er zijn geen verkeerde antwoorden. Agnes en Vicky willen graag weten wat uw ervaringen zijn. Het geluid van het gesprek wordt opgenomen met een opnameapparaat.

Dit gesprek duurt maximaal 1 uur. U hoeft zich niet voor te bereiden.

3. Als u niet mee wilt doen of wilt stoppen

U kiest zelf of u meedoet. Als u niet mee wilt doen, dan verandert er niks voor u. U kunt ook altijd stoppen tijdens het gesprek als u niet meer mee wilt doen.

4. Geheim

Wij vertellen niemand dat u meedoet aan deze studie.
Uw naam staat nooit in een rapport. De opname blijft geheim.

5. En nu?

Als u mee wil doen, kunt u contact opnemen met Vicky of Agnes. Zij plannen dan wat met u in. Voorafgaand aan het gesprek tekent u een toestemmingsformulier.

Wij hopen dat u mee wilt doen met deze studie.

Hartelijk bedankt,

Vicky Dellas

Werkt bij het Mulier Instituut

Telefoonnummer: 0629637640

E-mailadres: v.dellas@mulierinstituut.nl

Agnes van Suijlekom

Werkt bij het Mulier Instituut

Telefoonnummer: 0629637626

E-mailadres: a.vansuijlekom@mulierinstituut.nl

Lianne Balk

Werkt bij het Mulier Instituut

Telefoonnummer: 0629637629

E-mailadres: l.balk@mulierinstituut.nl

Bijlage B. Methoden actie-ondersteunende evaluatie

Interviews gemeentelijke coördinatoren

In 2020 zijn interviews gehouden met de gemeentelijke coördinatoren en lokale partners van vier geselecteerde case-gemeenten. Drie van de vier gemeenten die in 2020 meededen konden in 2021 niet meewerken, omdat de gemeentelijke coördinator niet beschikbaar was of omdat de uitvoering tijdelijk stillag in verband met coronamaatregelen. Om toch voldoende informatie te kunnen ophalen vanuit gemeenten, zijn gemeentelijke coördinatoren van drie andere gemeenten benaderd. Het programmabureau heeft ondersteund bij de werving, waarbij rekening is gehouden met de grootte van de gemeente en de sector waaruit Doortrappen wordt geïmplementeerd.

We hebben interviews gehouden met gemeentelijke coördinatoren⁴ van vier gemeenten. In de interviews is gesproken over 1) de ervaringen van de gemeentelijke coördinator met het implementeren en uitvoeren van Doortrappen in zijn of haar gemeente, 2) het verloop van de inbedding van Doortrappen binnen lokale structuren en 3) het verloop van en de ervaringen met het inbedden van Doortrappen binnen verschillende beleidsdomeinen.

Interviews kwartiermakers

We hebben twee focusgroepen gehouden met in totaal vijf kwartiermakers. De kwartiermakers zijn rechtstreeks door ons benaderd. Tijdens de selectie van de deelnemers is rekening gehouden met de diversiteit in provincies. De respondenten kwamen uit de provincies Drenthe, Zeeland, Friesland, Gelderland, Overijssel en Groningen. In de focusgroepen is gesproken over 1) de belemmeringen in het succesvol uitvoeren van de werkzaamheden van de kwartiermakers en 2) de behoeften van de kwartiermakers om de werkzaamheden succesvol uit te voeren. Binnen de groepsgesprekken was ook ruimte om ervaringen te delen.

Interviews lokale partners

Om informatie op te halen over de uitvoering op lokaal niveau is gesproken met lokale partners van Doortrappen, die zijn geworven via twee van de case-gemeenten. Binnen deze gemeenten zijn vier online focusgroepen gehouden met in totaal negen lokale partners. Dit waren vijf coördinerende en vier uitvoerende partners. In de focusgroepen is gesproken over 1) de motivatie om partner te worden, 2) op welke manieren lokale partners betrokken zijn en 3) de mate waarin de partners eigenaarschap voelen binnen Doortrappen.

Observaties bij Doortrappenactiviteiten

Uit eerdere gesprekken met gemeentelijke coördinatoren bleek dat het sociale aspect tijdens Doortrappen-activiteiten erg belangrijk is voor deelnemers en dat het kan helpen bij het overbrengen van de beoogde boodschap over fietsveiligheid (Balk et al, 2021). We hebben daarom observaties uitgevoerd bij verschillende Doortrappen-activiteiten om een beeld te krijgen van de invulling, sfeer en interacties en het effect daarvan op de deelnemers. Gedurende de observaties liepen twee onderzoekers van het Mulier

⁴ Binnen één gemeente betrof het een duo-interview met de gemeentelijke coördinator met een uitvoerende rol (de buurtsportcoach) en de gemeentelijke coördinator met een coördinerende rol (de beleidsambtenaar sport).

Instituut mee met de activiteit. Hierbij werd onder andere gelet op de samenstelling van de groep, de sfeer, taalgebruik en interactie met deelnemers.

In totaal hebben de onderzoekers bij drie Doortrappen-activiteiten geobserveerd. Hierbij waren in totaal 63 deelnemers aanwezig, waarvan 17 mannen. De groepen bestonden voornamelijk uit vitale ouderen die vaak fietsten. In één groep deed ook een vrouw mee die aan het revalideren was van een herseninfarct. De geobserveerde activiteiten waren divers en bestonden uit een workshop over het plannen van fietsroutes, een les over de positie als fietser ten opzichte van een vrachtwagen en een fietsles waar verschillende informatie over fietsen en fietsaccessoires werd gegeven, die werd afgesloten met een fietsparcours en fietstocht.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl